

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР

ЯНГИ ЕР
(ШОҲИ СУЗАНА)

Комедия

4 парда, эпилоги билан

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Деҳқонбой — комсомол, фронтовик.
Холнисо — унинг онаси.
Омон — Деҳқонбойнинг укаси.
Ҳафиза — комсомол, Деҳқонбойнинг қайлиғи.
Ҳамробуви — Ҳафизанинг онаси.
Мавлон — Ҳамробувининг укаси, бригадир.
Раҳимжон — колхоз раиси.
Одиров — колхоз партия ташкилотининг секретари.
Қўзиев — комсомол, фронтовик.
Салтанат — колхоз правлениесининг секретари.
Эрмат — самоварчи.

БИРИНЧИ ПАРДА

Пастаккина девор сахнани иккига бўлган. Бир томонда Холнисонинг, иккинчи томонда Ҳамробувининг ҳовлиси. Уртада эшикча. Ҳафиза ўз уйи деразаси олдида хат ёзиб ўтирибди.

Товуш (*кўчадан*). Ҳафиза! Деҳқонбой! Мажлисга.

Уйдан Ҳафиза югуриб чиқади.

Ҳафиза (*девор оша кўчага томон*). Ҳали эрта-ку!.. Ҳозир борамиз!..

Холнисонинг уйдан Омон чиқади.

Омон. Ҳафизахон опа, акам соқол олаётибдилар. Агар бемалол бўлса, бирпас кутар эмишсиз... Эрталаб соқол олган эдилар, ҳали ўсгани йўғ-у, яна қиртишлаётибдилар. Нега бунақа қиладилар-а, Ҳафизахон опа?

Ҳафиза. Соқолинг чиққанда биласан, ҳали гўдаксан.

Омон. Мен-а? Мен гўдакми? Гўдак бўлсам нега комсомолга олдиларинг? Сизни қарангу! (*Керилиб.*) Комсомол мажлисига кетаётибман.

Ҳафиза. Омонхон! Ҳали мажлисга бир соат бор-ку!

Омон (*насихатомуз*). Комсомол мажлисига кечикмайин деган одам олдин боради. (*Велосипедини етаклаб чиқиб кетади.*)

Деҳқонбой соқол олганидан кейин ювингани чиқади.

Ҳафиза. Деҳқонбой ака! (*Қўлидаги қоғозини кўрсатиб.*) Мана, мана шундоқ бошладим: «Биз комсомолларнинг Мирзачўлга юриши тўғрисида комсомол съездининг чақириғини маъқуллаб...» Мана, ўқинг!

Деҳқонбой (*хатга кўз югуртириб*). Жуда яхши! Биласизми, Ҳафизахон, Мавлон акага ҳавасим келади. Хўб тоғангиз бор-да! Ажойиб пахтакор! Жияни ўзидан ҳам яхши!

Ҳафиза. Жияни тоғасига етгунча ҳали кўп қовун пишиғи бор. Қишлоғимиздан биринчи бўлиб Мирзачўлга кетган киши!..

Деҳқонбой. Еши бир жойга бориб қолган бўлса ҳам юрагида ўти бор. Ешларга ибрат бўлди. Мана энди биз ҳам тоғангиздан ибрат олиб Мирзачўлга борамиз...

Ҳафиза. Секин... Мажлис ўтгунча аям билмасинлар.

Деҳқонбой. Нима, Мирзачўлга боришингизга қарши бўлармикинлар? Борсангиз тоғангизнинг олдига борасиз-да. Лекин ҳали мен ҳам аямга айтганимча йўқ.

Ҳамробуви айвонга чиқади.

Ҳафиза. Холнисо холамни-ку йўлга солиш жўн, лекин менинг аям... дод солиб мажлисга боришдан ҳам тоймайдилар.

Ҳамробуви. Қизим, нима деяпсан, менинг тўғримда гапираётибсанми?

Ҳафиза (*шошиб қолади, Деҳқонбойга*). Ана...

Деҳқонбой. Салом, Ҳамробуви хола, яхшимисиз?

Ҳамробуви. Шукур, болам, яхшиликка хўп яхшиман-ку, бемаврид қариганимга ҳафа бўламан-да! Қариганингдан кейин мана бунақа бўлар экан, ешлар бир чеккага суриб қўйишар экан...

Деҳқонбой (*хавотир олиб*). Нега?.. Нима бўлди?

Ҳамробуви. Майли, нима ҳам дейман, индамайман.

Ҳафиза (*Деҳқонбойга*). Аям эшитибдилар...

Ҳамробуви. Қулоғим оғир. Қулоқ ўлгур оғир! Лекин ҳар нечук, қар эмасман. Эшитаман, эшитганимда ҳам, нима дер эдим, индамайман. Мажлис соат саккизда бўлса...

Ҳафиза (*Деҳқонбойга*). Айтмадимми...

Ҳамробуви. Мажлисга етиб бораман деган киши уйдан эртароқ чиққани яхши дейман, холос.

Деҳқонбой (*кўнгли жойига тушиб*). Тўғри, хола.

Ҳафиза. Рост айтасиз, аяжон, тезроқ борайлик бўлмаса.

Деҳқонбой. Хўп, биз кетдик, хола.

Ҳамробуви. Шошмагин, болам, Деҳқонбой, бир оғиз гапим бор.

Деҳқонбой. Жоним билан.

Ҳамробуви. Ҳафиза ҳали ёш, звено бўлса ҳам, ҳар қалай ёш. Сиз ақллик, бу ерда ҳам, урушда ҳам

ўқиган йигитсиз. Шундоқ бўлгандан кейин ўзингиз айтинг, тўйсиз, никоҳсиз икковларинг бир эшикдан чиқсаларинг қандоқ бўлади? Эл-юрт нима дейди? Майли, мен нима ҳам дейман, индамайман...

Дехқонбой. Ҳа... бундоқ денг... Майли, майли, холажон, мен ўзимизнинг эшикдан чиқа қолай.

Ҳафиза. Хўп, хўп, аяжон.

Ҳафиза билан Дехқонбой ҳар қайсиси ўз эшигидан чиқади ва кўчада кўришади.

Дехқонбой. Салом, Ҳафизахон! Яхшимисиз?..

Ҳафиза. Ўзларидан сўрасак... Кўринмайсиз?..

Иккови кулиб, қўлтиқлашиб кетади.

Ҳамробуви. Умрингдан барака топгурлар, кўп қобил болалар-да!

Холнисо ўз айвонига чиқади.

Холнисо. Уртоқ, болалар кетишдими?

Ҳамробуви. Ҳа, бир-бирига хўп муносиб-да!..

Икковининг ҳам умрини берсин!

Холнисо. Зап қизингиз бор-да! Онасининг боласи-да, онасининг боласи!.. Толеимдан ўргилай, пешонамга шундай келин битибди!

Ҳамробуви. Дехқонбой-чи? Дехқонбойдай йигит етти иқлимда топилармикин? Қани энди ҳар бандайи мўминга Дехқонбойдай куёву сиздай қайнана насиб қилса!

Холнисо. Бу ёққа чиқсангиз-чи, қуда, бирпас чақчақлашайлик.

Ҳамробуви. Жоним билан... Кўсагимни олиб чиқа қолай бўлмаса. Қимирлаган қир ошар...

Холнисо. Олиб чиқинг... Кўсак чувишга сиз уста-сиз-ку, шундоқ бўлса ҳам, қўлимдан келганича қарашаман.

Ҳамробуви. Кўсак чувишда сизга етиб бўладими... (Кўсагини олиб Холнисонинг ҳовлисига ўтади.) Сизнинг қўлингиз машина-ку... (Иккови сўрига ўтириб кўсак чувийди.) Бугун болаларнинг мажлиси бор. Қомсомол мажлиси...

Холнисо. Биладан, қуда.

Ҳамробуви. Нима масала экан, билмадингизми?

Холнисо. О, қуда, менга айтишармиди.

Хамробуви. Соат нечада келар экан?

Холнисо. Менинг соатим тўхтаб қолибди.

Хамробуви. Соатим тўхтаб қолибди? Нега тўхтабди? Бузилибдими?

Холнисо. Вой, менинг соатим бузиладиган соат эмас. Бурамабман. Эрталаб хамиртурушга чиққанингизда юриб турган эди. Қалай, қуда, хамиртуруш дуруст эканми, нонингиз яхши чиқдими?

Хамробуви. Сизнинг хамиртуришингиз бўлади-ю, ёмон бўладими? (Бирдан.) Вой, эсим қурсин, сизга иссиқ нон бераман деб эсимдан чиқибди.

Холнисо. Майли, майли, ўртоқжон, бир-биримизнинг нонимизни энди кўрибмизми, қирқ йилдан бери еймиз.

Хамробуви югуриб кириб уйдан иккита нон олиб чиқади.

Хамробуви. Енг, қуда, жизза солган эдим... Соатингизни бурамаганингизни қаранг! Кўнглингизга келмасин-ку, қуда, соатни бураш менинг эсимдан ҳеч чиқмайди. Раҳматлик поччангиз: «Соат — уйнинг сўфиси» дер эди. «Ҳой, сўфини бурадингми, ҳой, сўфи нега жирингламаяпти», деб турар эди. Соатни бураш эсан чиқса, худо эсан чиқади-я, жон қуда!

Холнисо. Поччам раҳматлик, соатни сўфи деганлари билан намоз ўқимас эдилар.

Хамробуви. Ҳа, ўқимас эди. Сизнинг чолингиз ҳам ўқимас эди. Лекин намоз ўқимаса ҳам, жаннати одамлар эди. Бу дунёда кўрмади, у дунёда кўрсин!

Холнисо. Гўрингда тўнғиз қўпгур, Фозилбек икковини ишлатиб-ишлатиб, яна қарздор қилиб, эчкимизни, кўрпамизни олиб чиқиб кетганда иккови қандоқ йиғлаган эди. (Упкаси тўлиб.) Икковимиз қандоқ йиғлаган эдик!..

Хамробуви (йиғлаб). Қандоқ йиғлаган эдик!..

Холнисо. Шундоқ замонлар бўлар экан, иккови кўрмай ўлди, кетди.

Хамробуви. Кўрмай ўлди, кетди.

Холнисо. Қўйинг, қуда, энди болаларимизнинг боши омон бўлсин. Ҳадемай тўй қиламиз, орзу-ҳавас кўрамиз. Эсингизда борми: «Ҳай, ёр-ёро келин тушди...»

Хамробуви. Қирда тойчоқ кишнайди от бўлдим деб...

Холнисо. Уйда келин йиғлайди ёт бўлдим деб...

Йиғлама, қиз, йиғлама, тўй сеники,
Остонаси тилладан уй сеники...

Ҳамробуви бирдан йиғлаб юборади ва уйга томон йўналади.

Холнисо. Ҳой, шошманг... нима, нима бўлди, қуда?..

Ҳамробуви (йиғлаб). Қиз бола шу экан-да, катта бўлиб энди қанотингга кирганида пирр этиб учадди-кетадди, учадди-кетадди...

Холнисо. И-и, қуда, учиб қаёққа борар эди? Ниҳоятда девор ошар экан... Менинг уйим ўз уйингиз эмасми? Шуми ҳали қирқ йиллик қадрдондан чиққан гап? Болаларимиз бир-бирини яхши кўрганга суюнинг!..

Ҳамробуви (йиғлаб). Суюнмайманми... Қошқи тўй баҳонаси билан укам ҳам келса...

Холнисо. Келмасдан нима қилади? Наҳот Мавлонингиз жиянининг тўйига келмаса!

Ҳамробуви. Э, қуда, Мавлонни билмайсиз! Бунингдай ўжар, бунингдай қайсар... Ўзимизнинг колхоз ёмонмиди? Ўша йиллари Мавлон ударник деб ном чиқарган эди-я! Бирдан бошига Мирзачўл савдоси тушди-ю, кетаман деб туриб олди. Нима дейман? Мендан кичик бўлса ҳам, ҳар қалай эркак, индамадим.

Холнисо. Индагандирсиз (ишонмай).

Ҳамробуви. Йўқ, лом деганим йўқ! Сен болалигингда ҳам хира эшакдан баттар эдинг, гап кор қилмас эди, энди нима бўлар эдинг дедим, холос... Кетди-қолди. Мана энди, Мирзачўлда қамиш ёқиб, шўр ялаб ўтиргандир.

Холнисо. Одам наҳот Мирзачўлни ҳавас қилса. Худо яратишга яратиб қўйиб, кейин, дафтаридан ўчириб ташлаган жойлар-ку!

Омон ҳовлиқиб киради.

Омон. Ая! Ая! Ая!

Холнисо. Ҳа, ҳа, нима бўлди?

Омон. Мажлис тамом бўлди. Бюро кетаётибди.

Ҳамробуви. Мен чиқиб чой қўяй бўлмаса. Ҳозир келаман. (Чиқиб кетади.)

Холнисо. Нима бўлди, болам, мажлисда сени танқид қилишдим, рангинг бир аҳволда?

Омон. Э, мен қаёқда-ю, танқид қаёқда?.. Ая, хо-
ламнинг олдида айтгим келмади... Мажлисда Деҳқонбой
акам тўғрисида гап бўлди...

Холнисо. Нима гап бўлди, акангни танқид қи-
лишдими? Вой шўрим!

Омон. Нима бўлса «вой шўрим» экан-да, Деҳқон-
бой акамни мақташди. Ҳафизахон опамни ҳам мақ-
ташди.

Ҳамробуви айвонга чиқади.

Биласизми, Деҳқонбой акам билан Ҳафиза опам
икковлари... кетадиган бўлишди!

Ҳамробуви (беихтиёр). Қаёққа? (Дарров ўзини
уйга олади.)

Омон ирғиб туриб атрофига қарайди. Ҳеч ким йўқ.

Холнисо. Қаёққа? Районгами? Тошкентгами?
Гапирсанг-чи! Уқиганими, мажлисгами?

Ҳамробуви деразадан қарайди.

Омон. Икковлари Мирзачўлга кўчиб кетадиган бў-
лишди.

Ҳамробуви. Вой! (Дарров наст бўлади.)

Омон ирғиб туриб атрофга қарайди. Ҳеч ким йўқ.

Холнисо. Нима деяпсан ўзинг?

Омон. Мажлисда бўлган гапни гапираётиман.
Деҳқонбой акам, Ҳафизахон опам, яна бешта комсомол
Мирзачўлга кўчиб кетамиз деб сўз беришди. Мен ҳам
сўз берай десам, Деҳқонбой акам қўймади!..

Холнисо. Йўқ! Йўқ! Тушунмагандирсан, болам!
Худо сақласин!

Омон. Сиз тушунмаётимсиз, ая! Комсомол мажли-
си қарор қилгандан кейин худонинг қўлидан нима ке-
лар эди.

Холнисо (ирғиб туради). Биламан, бу гап Ҳафи-
задан чиққан. Бунақа гап ўшандан чиқади. Мирзачўлда
унинг тоғаси бор, менинг кимим бор. Кўчиб кетадиган
бўлса ўзи кетаверсин! Деҳқонбойни қўймаман!

Ҳамробуви (деразадан). Биламан, бу гап ким-
дан чиққан! Деҳқонбойдан чиққан гап бу!.. (Уйдан бўғ-

чалар олиб чиқади ва Холнисога улақтиради.) Мен қизимни шу умид билан бераман деганмидим! Бўлди! Бермайман! Олинг, нарсаларингизни!

Холнисо. Вой!.. Вой!..

Ҳамробуви. Дехқонбойингиз, Мирзачўлда тургиси бор экан, ўзи кетаверсин, менинг қизимни нега йўлдан уради?!

Холнисо. Вой, вой, қуда...

Ҳамробуви. Қуда деманг!

Холнисо. Вой, қўшни, бу гапни мен айтсам бўлади. Қизингиз менинг ўғлимни йўлдан урган. Керакмас қизингиз! Дарахтни силкитсанг қиз ёгилади.

Омон. Ая, гапни ўйлаб гапирсангиз-чи!

Холнисо. Мен ҳали ҳеч нарса деганим йўқ! Сен аралашма! Бор. (Омонни ҳайдайди.) Болагинам шунча йил урушда юриб ўз қишлоғини, уйини соғиниб келган, нучук эканки, соғиниб келган колхозини ташлаб Мирзачўлга кетар экан? Мирзачўлда сизнинг укангиз бор, қизингиз тоғасининг олдига борар экан, ўзи бораверсин, менинг ўғлимни нега йўлдан уради?!

Ҳамробуви. И-и-и, вой, қуда...

Холнисо. Қуда деманг!

Ҳамробуви. Вой, овсин, ҳеч жаҳонда қиз бола ҳам йигитни йўлдан урадими?

Омон. Ая! Хола! Қўйсаларинг-чи!

Холнисо. Нега йўлдан урмас экан! Йигит билган гапни қиз ҳам билади. Ҳозирги қизлар ота соқоли кўкрагига тушган эркакларни мусобақага чақиради, трактор минади! Ҳа! Женотдел замони ўтиб кетган. Ҳозирги қизларнинг ҳар бири бир женотдел! Ҳафизанинг ўзи ўнта женотдел!

Ҳамробуви (бақириб). Отини оғзингизга олманг!

Омон. Хола! Ая! Бақирмасаларинг-чи!

Ҳамробуви. Мен ҳали бақирганим йўқ... Мен қизимни куёвга бераман, орзу-ҳавас кўраман деган пиятдаман, наҳотки Дехқонбойнинг бўйнига қўнғироқдай осиб қўяману Дехқонбой қаёққа борса бўйнида жиринглаб кетаверади деган бўлсам!..

Холнисо. И-и-и, қуда... Йўқ, қўшни, оғзингизга қараб гапиринг! Дехқонбой туямиди бўйнига қўнғироқ осади?

Ҳамробуви. Туя! Туя! Туя бўлмаса Ҳафизани бўйнига осиб олмоқчи бўлармиди! Туя!

Холнисо. Нима дедингиз?!

Ҳамробуви. Туя!..

Холнисо. Яна битта айтинг шу гапни!..

Ҳамробуви. Туя! Туя! Туя!

Холнисо. Ҳали шунақами?! Чиқинг, ҳозир уйимдан чиқиб кетинг!..

Ҳамробуви. Ҳали шунақами?! (*Уз ҳовлисига чиқади.*) Бўпти!.. Қиз болани йўлдан урадиган одамга тушиб қолган қизим йўқ!

Холнисо. Қим кимни йўлдан урибди?

Ҳамробуви. Уғлингиз қизимни йўлдан урган! Ана у Озарбойжонга тажриба олиб борганида ҳам йўлдан уриб хат ёзган эди.

Омон. Тажриба олиб боргани йўқ, тажриба алмашгани борган.

Ҳамробуви. Бари бир, йўлдан уриб хат ёзган.

Холнисо. Нима деб хат ёзибди, Мирзачўлга кетамиз дебдими?

Ҳамробуви. Мирзачўл ҳам гапми, (*куюниб*) Кавказ тоғларига кетамиз деган!..

Холнисо. Елгон!

Ҳамробуви. Елгонми?

Холнисо. Елгон! Елгон! Елгон!

Ҳамробуви. Хўп, ҳозир хатини олиб чиқаман.

Омон (*қизиқиб*). Олиб чиқинг-чи, хола!

Ҳамробуви уйга киради.

Холнисо (*тугунларни титкилаб*). Уғлимни Мирзачўлга олиб кетар эмиш-а! Олиб кетиб бўпти! Омон, гижим рўмол қани, гижим рўмол! Ҳа, бу ёқда экан...

Ҳамробуви хатни олиб чиқади.

Ҳамробуви. Елгонми? Мана! (*Холнисонинг ҳовлисига ўтади ва унинг ҳайдагани эсига тушиб дарров қайтади.*) Ҳой Омон, ма, ўқи! Менинг кўзим ўтмайди. (*Омонга девор оша бир хатни беради.*) Пастроғидан ўқи! Пастроғидан...

Омон (*ўқийди*). ... кетаётган куним...

Ҳамробуви. Ана! Эшитинг!

Омон. Сизни яна битта...

Ҳамробуви. Эшитинг! Эшитинг!

Омон. «Яна битта, биттагина ўпмаганимга пушаймонман...»

Ҳамробуви. Вой шарманда!.. Бу ёққа бер! Бер! Бер дейман!.. (*Холнисонинг ҳовлисига ўтади, хатни*

Омоннинг қўлидан юлиб олади.) Мана, бунисини ўқи-
чи... пастроғидан...

Омон (ўқийди ва қотиб-қотиб кулади). Бунисен
ҳам шунақа...

Ҳамробуви. Бу ёққа бер! Мана, бунисини кўр-
чи...

Омон (ўқийди). Бирга келсак.

Ҳамробуви. Ана!

Омон. «Қўл ушлашиб юрсак... Денгиз бўйларини,
Кавказ тоғларини кезсак...»

Ҳамробуви. Ана! Кавказ тоғлари! Мирзачўл ҳам
гапми!

Омон. Саёҳатга бормоқчи бўлишган!

Холнисо. Саёҳат!.. Саёҳатни биласизми?!

Ҳамробуви. Бари бир, йўлдан уриб хат ёзган-
ми? Ёзган!.. Ёзган!.. Қиз боланинг бошини айлантириб.

Холнисо. Қим кимнинг бошини айлантирибди?!

Омон. Аяжон!.. Хола!..

Ҳафиза билан Деҳқонбой киришади.

Холнисо. Ҳафизангиз кўзимга кўринсин-чи, нима
қиламан!

Ҳамробуви. Деҳқонбойингиз кўзимга кўринсин-
чи, нима қиламан!

Ҳафиза. Билишибди-ку.

Деҳқонбой. Омон шу ердами? Масала ҳал. Сиз
уйга киринг. Мен ҳар қалай, жанг кўрган одамман,
аввал мен рўпара бўла қолай.

Деҳқонбой (Ҳамробувига). Тинчликми?

Иккала кампир тескари ўгирилади.

(Омонга.) Дарров айтибсан-да!

Омон. Айтганим йўқ, маълумот бердим, холос.
(Қочиб чиқиб кетади.)

Деҳқонбой. Мирзачўл тўғрисида гаплашаётган
эдиларинг шекилли.

Холнисо. Юр деса кета берасанми? Қим айтади
сени йигит деб!

Ҳамробуви. Қиз боланинг бошини айлантириб...
йўлдан уриб... Сизни шу умид билан куёв қиламан де-
ганмидим!..

Деҳқонбой. Бормаймиз! Бормаймиз!..

Ҳамробуви. Бормайсизларми?
Деҳқонбой. Сизлар рози бўлмасаларинг ҳеч қасқа бормаймиз.

Ҳамробуви (қатъий). Мен рози эмасман!

Деҳқонбой. Бўпти, бормаймиз...

Холнисо. Эшитдингизми, қуда? Менинг ўғлим онасининг розилигига қарайди. Болам, шу гап аввалбоши кимдан чиқди?

Ҳамробуви. Аввалбоши сиздан чиққандир-да?

Холнисо. Шошманг, қуда...

Деҳқонбой. Аввалбоши бу гап... комсомол съездидан чиққан эди. Съездда комсомолларнинг Мирзачўлга юриши тўғрисида гап бўлган эди.

Холнисо. Ана, эшитдингизми? Съезд!

Деҳқонбой. Ундан кейин комсомол мажлисида гап бўлди.

Ҳамробуви. Ҳафизани мажлисга сиз бошлагандирсиз-да!

Деҳқонбой. Нега мен бошлайман, комсомол бўлгандан кейин мажлисга боради-да.

Холнисо. Боради-да!

Деҳқонбой. Ўзимизнинг колхозда-ку, бир парча ерни бўш қўйгани кўзимиз қиймайди; ҳеч бўлмаса ошқовоқ, у ҳам бўлмаса супурги экамиз. Мирзачўлда шунча ерни қамиш-қиёқ босиб ёта берадими? Нима учун Мирзачўлга бормаймиз, янги ерлар очмаймиз?

Ҳамробуви. Ана, қуда, эшитинг!..

Холнисо. Ҳой, нима деяпсан ўзинг?

Деҳқонбой. Мен мажлисда бўлган гапни гапиратибман. Бормаймиз!

Ҳамробуви. Бормайсизларми?

Деҳқонбой. Сизлар рози бўлмасаларинг қасқа борамиз?

Ҳамробуви (қатъий). Мен рози эмасман.

Деҳқонбой. Бўпти, бормаймиз... (Паузадан кейин.) Ота-боболаримиз ер деб, сув деб доғ-ҳасратда ўтган экан. Мана ер, мана сув... Трактор бўлса, ҳукуматимиз ёрдам берса, худо йўл қўйган хатоларни тўғри-лаётган олимларимиз бўлса...

Ҳамробуви. Астағфирилло денг, болам!

Холнисо. Астағфирилло дегин!

Деҳқонбой. Мана шунақа гаплар бўлганда мен Ҳафизага қарадим, Ҳафиза менга қараб турган экан. Икковимиз жилмайиб қўйдик.

Ҳамробуви. Аввал сиз жилмайдирсиз-да!

Дехқонбой: Аввал мен жилмаймасам, Ҳафиза жилмаяр эди, аввал у жилмаймаса, мен жилмаяр эдим...

Иккала кампир бир-бирини қучоқлаб йиғлайди.

Э, ахир бормаймиз дедим-ку!

Ҳамробуви. Бормайсизларми?

Дехқонбой. Сизлар рози бўлмасаларинг бормаймиз!

Ҳамробуви (*қатъий*). Мен рози эмасман!

Дехқонбой. Бўпти, бормаймиз!..

Ҳамробуви. Ҳа, баракалла, болам. Шунини Ҳафизага ҳам тушунтиринг. Ҳафиза қаёқда қолди экан?

Дехқонбой. Уйда, бирга келган эдик.

Ҳамробуви. Шундақами... Мен бу ерда лақиллаб ўтирибман. Чиқай бўлмаса. Овқатини берай...

Холнисо (*туғунларга имо қилиб*). Қуда!..

Дехқонбой. Бу нима?

Ҳамробуви (*хижолат бўлиб*). Шамоллатгани олиб чиққан эдик.

Иккала кампир тугунларни Ҳамробувининг уйига олиб киришади.

Холнисо. Сен ҳам овқатингни егин! (*Уйига киради*).

Дехқонбой (*ўзи ёлғиз*). Онажонларим, тилимиз янги чиққан вақтларда-ку, чала-чулпа айтган гапларимизга тушунар эдиларинг, ҳозир нега гапимизга тушунмайсизлар!

Ҳафиза (*киради*). Аямни қанақа қилиб кўндирдингиз? Мен ўн кечаю ўн кундуз йиғлармикин деб ўйлаган эдим. Сизни дуо қилиб ўтирибди.

Дехқонбой. Бормаймиз, сизлар рози бўлмасаларинг, бормаймиз дедим.

Ҳафиза. Ие!.. Жанг кўрган одамман деган эдингиз шекилли.

Дехқонбой. Бу жангда сабр тактикасини қўллаш керак. Сабр қилсак оналаримиз ўзлари оқ йўл тилаб кузатиб қўйишади.

Ҳамробуви (*товуши*). Ҳафиза, овқатингни егин!

Дехқонбой. Кейин гаплашамиз. Мен сизни боғда кутаман.

Ҳафиза кетади.

Холнисо (*овқат олиб чиқади*). Қарлик курсин, подадан олдин чанг чиқариб сени хафа қилаёздик-а...

Деҳқонбой. Сизлар хафа бўлмасаларинг бўлгани-да, онажон...

Омон югуриб киради.

Омон. Деҳқонбой ака, деворий газета чиқди. Клубга осиб қўйишди. «Мирзачўлга кетаётган илғор комсомолларга шон-шарафлар бўлсин!» деб ёзишибди. Отларингни катта-катта қилиб ёзишибди...

Холнисо. Қир, уйга кир, овқатингни егин!

Омон. Бир кун эмас, бир кун менинг тўғримда ҳам шунақа деб ёзишади. (*Уйга кириб кетади.*)

Холнисо. Болам, отинг газетага тушган бўлса, энди нима бўлди!

Деҳқонбой. Бундан илгари мажлисга ҳам тушган эди... Нима бўлар эди, отимни газетадан ўчириб қўйинглар, аям кўнмаётибдилар, дейман-да...

Холнисо. Қандоқ бўлади... Йўғ-э!.. (*Уйлаб туриб бирдан.*) Болам, Мирзачўлнинг ҳавоси менга ёқмайди деб доктордан қоғоз олсанг-чи!

Деҳқонбой. Ая, аяжон, шу ҳам гапми!.. Уялмай-сизми... Ким айтади сизни тушунган хотин деб!

Холнисо (*хижолат тортиб*). Ахир... болам... шу ерда ҳам иккиннинг бири, колхозимизнинг кўрки эдингку. Урушдан орден олиб келдинг, худо хоҳласа, пахтага ҳам орден олар эдинг... Бу ҳам кўкрагингда яшнар эди.

Деҳқонбой. Онажон, орден деган нарса олға юрган кишининг кўкрагида яшнайдди.

Холнисо. Олга юраман деган киши Мирзачўлга бориши керак эканми? Нега ўйламай иш тутасан?

Деҳқонбой. Урушга борганимда оқ йўл тилаган эдингиз, бу сафар ҳам оқ йўл тиларсиз дебман-да...

Холнисо. Урушнинг йўриғи бошқа эди. Унда сени эл-юрт чақирган эди!

Деҳқонбой. Ҳозир-чи? Партиямиз чўл-биёбонларни обод қилинглари дегани мени чақиргани эмасми?

Холнисо. Болам, жон болам... (*йиғламсираб.*) Мени яна ташлаб кетасанми?

Деҳқонбой. Нега ташлаб кетар эканман? Борамиз, ўрнашамиз, уй-жой қиламиз... Ундан кейин келиб Ҳамробуви холам икковларингни олиб кетамиз-да.

Холнисо. Ҳамробуви бориб бўпти! Ҳафизани ҳам юбормайди. Унга гап уқдириб бўладими?

Деҳқонбой. Мен уқдира олмасам сиз уқдира ола-сиз.

Холнисо. Менинг гапимга қулоқ солармиди. Ука-сидан ҳам баттар ўжар!

Деҳқонбой. Нега қулоқ солмайди? Қирқ йил қулоқ солиб келиб, энди қулоқ солмайдиган бўлиб қол-димми? Нега? Нима ёмонлик қилдингиз холамга?

Холнисо. Мени энди... агитатор қилмоқчимисан?

Деҳқонбой. Тушунган ҳар бир хотин агитатор-да. Ё тушунмаган хотинмисиз?

Холнисо (*уйлаб*). Ҳозир гапирайми?

Деҳқонбой. Агитатор деган ишни пайсалга сол-майди.

Холнисо. Майли... Сен овқатингни еятур бўлма-са. Қетиб қолма, адашиб кетсам, келиб сўрайман. Қа-риган чоғимда агитатор ҳам бўлдим! (*Ҳамробувининг ҳовлисига ўтади.*) Қуда, ҳо қуда!..

Ҳамробуви (*уйдан чиқади*). Лаббай... келинг, қуда...

Холнисо. Зерикиб кетдим, бирпасгина лақилла-шайлик деб чиқдим...

Ҳамробуви. Жоним билан... кириг, кириг, жон қуда.

Иккови уйга кириб кетади. Омон киради.

Омон. Ака! Сизга айтаман деб эсимдан чиқиб қолибди. Комсомол комитетидан топшириқ олдим.

Деҳқонбой. Нима экан?

Омон. Авиомоделистлар тўғараги ташкил қиламан. Жуда кўп бола ёзилди. Биласизми, ҳозир мен нима яса-ётибман?

Деҳқонбой (*хаёли ичкарида*). Трактор!..

Омон (*аччиғи келиб*). Трактор учадими? Тез учар самолёт ясаётибман.

Кампирларнинг товуши эшитилади. Деҳқонбой шошиб Омон-ни уйга ҳайдаб ўзи дарахт тепасига ўтади.

Омон. Битта қаноти битди. Кўрсатайми? Эртага кўрсатаман... (*Уйга киради.*)

Ҳамробуви билан Холнисо киради.

Ҳамробуви. Йўқ! Гапирманг! Гапирманг!

Холнисо. Аввал гапимга қулоқ солинг, қуда...

Ҳамробуви. Уғил сизники. Уғил сизники бўлгандан кейин мен нима дейман, индамайман.

Холнисо. Менга қаранг, қуда, қирқ йилдан бери ўртоқмиз-а? Қирқ йилдан бери сизга бирон ёмонликни раво кўрдимми?

Ҳамробуви. Чиқинг! Ҳозир уйимдан чиқиб кетинг!

Холнисо (*ўз ҳовлисига ўтиб*). Тушунмаган хотиндан хафа бўлишнинг ҳожати йўқ.

Ҳамробуви. Нима! Нима дедингиз?

Холнисо. Тушунмаган хотиндан хафа бўлиш керак эмас дедим.

Ҳамробуви. А, мен тушунмаганга чиқдимми? (*Ийғламсираб.*) Қирқ йилдан бери қадрдон эдик, энди мен тушунмаганга чиқдим, сиз тушунган бўлиб қолдингизми?

Холнисо. Тушунган бўлиб ҳали газетага тушганим йўқ, лекин ҳар ишга сиздан олдинроқ тушунаман.

Ҳамробуви. Мен сиздан кейинроқ тушунаманми? Нимани сиздан кейин тушунибман? Қани, айтинг!..

Холнисо. Ер ислоҳоти эсингизда борми? Ҳукумат бойларнинг ерини, от-улови билан тортиб олиб камбағалларга бўлиб берганда «бу ҳаром» деган ким эди?

Ҳамробуви. Айтган бўлсам ичимдан чиқариб айтганим йўқ. Қудратилла махсумнинг гапини айтганман. Ушандай деган бўлсам ҳам, ер олганмиз!

Холнисо. Ер олдиларинг-ку, лекин биздан кейин олдиларинг. Мен «ҳукумат шундоқ қилармиш» деб эшитишим билан Ленинни дуо қилганман. Мана шу мендан кейин тушунганингиз бўлади! Паранжи ташлаганда-чи.

Ҳамробуви. Буниси тўғри, паранжини сиздан бир йил кейин ташладим.

Холнисо. Бир ярим йил кейин ташлагансиз, ҳисобдан адашманг! Колхозга киришда-чи.

Ҳамробуви. Тўғри, сиздан кейин кирганман... Худоё колхозимиз у дунёю-бу дунё кам бўлмасин!

Холнисо. Шуни айтаман-да, мен тушунган нарсага сиз ҳам тушунмай қолмайсиз. Мен ҳозир мана бу ишга — Мирзачўлга тушуниб турибман, бориб-бориб сиз ҳам тушунасангиз демоқчиман. Тушунасангиз, лекин... кейин! Мендан кейин тушунасангиз!

Ҳамробуви. Ахир, жоң қуда, нега ундоқ дейсиз! Нега тушунмас эканман! Тушунаман, тушуниб турибман! Лекин биттаю битта қизим... (*ўпкаси тўлиб.*) Орзу-ҳавас кўраман деганимда менни ташлаб кетса...

Холнисо. И-и-и, қуда, нега ташлаб кетар экан. Боришади, уй-жой, мол-ҳол қилишади... Уйдан кейин келиб бизни ҳам олиб кетишади-да! Мирзачўлга нима қипти, укангиз шунча йилдан бери турибди-ку! (Ҳамробувининг ҳовлисига ўтади). Юринг, қуда, Ҳафизани сунтирайлик... Юринг! (Уйга киришади.)

Деҳқонбой (ўзича). Жуда яхши агитатор экан-сиз-ку, онажон, яна адашиб кетаман дейсиз...

Ҳафиза чиқади.

Ҳафиза. Деҳқонбой ака, бўлди! Кетамиз! Аям билан холам йўлга нима пиширсак экан деб маслаҳат қилиб ўтиришибди!

Қаттакон китоб кўтариб Омон чиқади.

Деҳқонбой. Бунақа жангда сабр тактикаси қўлланилса шунақа бўлади. Мана энди Мирзачўлга бориб тоғни толқон қиламиз!

Омон. Чўлда тоғ бўладими! Дарсликда «тоғ бўлмайди» дейилган. Мана!

Деҳқонбой. Биз дарсликни ҳам ўзгартирамиз.

Омон. Бир оз қисқартириб берсаларинг ёмон бўлмас эди. (Кўчага чиқиб кетади.)

Деҳқонбой девордан ошиб Ҳафизанинг олдига ўтмоқчи бўлади ва уни ўпмоқчи бўлади.

Ҳафиза. Ҳай-ҳай... бевош бўлманг.

Ашула эшитилади:

Сенга мафтун бўлиб севиб қолганим,
Ишқинг оловида ўртанганим рост.

Ҳафиза (кўшилади).

Сенинг ёдинг билан нафас олганим,
Исминг такрорлашга ўртанганим рост...

Деҳқонбой. Яхши ашула экан...

Ҳафиза. Уруш йиллари чиққан ашула.

Деҳқонбой. Узингиз чиқарганмисиз?

Ҳафиза. Йўқ, мен мафтун бўлган, мен ишқида ўртанган киши...

Деҳқонбой. Йўқмиди?

Ҳафиза. Бўлса ҳам мен унга «қўшинининг қизи» эдим, холос. Фрондан онасига ёзган хатларида «қўш-нимиз Ҳамробуви холам ва унинг қизига салом» дер эди!

Деҳқонбой. Эсингиздан чиқмаган экан!

Ҳафиза. Эсдан чиқадиган саломми?

Деҳқонбой. Мен фронтга кетганимда кичкина-гина қизча, Омондан салгина катта эдингиз-да. Бир куни Ўзбекистондан газета олдим: қарасам, Ҳафизахон-нинг сурати: «Пахта далаларининг стахановчиси «Ҳур-мат белгиси» ордени билан мукофотланди...»

Ҳафиза. Уша суратимни фотограф далада олган эди. Афт-бошим чанг, сочларим тўзгиган... Хўп кулган-дирсиз...

Деҳқонбой. Уҳў, у суратга менинг кўзим билан қарасангиз эди. Кўзларим қамашиб кетди!..

Ҳафиза. Қайтиб келганингиздан кейин шунинг учун бир йилча юзимга қаролмай юрган экансиз-да...

Деҳқонбой. Аввал сизга муносиб йигит бўлишим керак эди.

Ҳафиза. Муносиб эмасмидингиз?! Аям муносиб йигит деган эдилар-ку!

Деҳқонбой. Ўзингиз-чи?

Ҳафиза. Вой, мен айтмасам аям қаёқдан билар эдилар!

Холнисо билан Ҳамробуви уйдан чиқади.

Ҳамробуви. Секин, эҳтиёт бўлинг, қуда, зина қийшайиб қолибди.

Холнисо. Биладан, қудажон... юринг, қуда. Эшик-ни мен оча қолай. Утинг...

Ҳамробуви (*эшикдан ўтиб деворни силайди*). Қуда, мана шу деворни поччангиз урган эди. (*Йиғлам-сираб.*) Чолгинам урган эди!

Холнисо. Ҳа... (*Йиғламсираб.*) Менинг чолим лой бериб турган эди.

Иккала кампир йиғлайди.

Деҳқонбой. Ие, агитатор деган ўзи қўшилишиб йиғламайди-да!

Холнисо. Қандоқ қилай, даданг лой бериб турган эди.

Омон киради.

Ҳ а ф и з а. Онажонларим, ҳамма ўзининг эски деворини кучоқлаб ўтира берса юрт қачон обод бўлади?

Д е ҳ қ о н б о й. Мирзачўлда катта-катта ёруғ уйлар соламиз.

О м о н. Москвада қурилаётган иморатлардай йигирма қават, ўттиз қават иморатлар соласизлар-а, Деҳқонбой ака?

Д е ҳ қ о н б о й. Ўттиз қават бўлмаса ҳам Москва кўринадиган иморатлар соламиз. Қаер обод бўлса, ўша ердан Москва кўринади.

Ҳ а м р о б у в и. Чўлни обод қилиш савоб.

Х о л н и с о. Албатта! Қани, қуда, болаларга фотиҳа берайлик.

Ҳ а м р о б у в и. Илоҳи омин... Ҳой, қизим, борганингдан кейин тоғанг менга бетўхтов хат қилсин!

Ҳ а ф и з а. Хўп.

Ҳ а м р о б у в и. Илоҳи омин... Деҳқонбой болам, бу тоғасиникида турса, сиз бошқа жойда туринг... Айб бўлади.

Д е ҳ қ о н б о й. Хўп, мен жуда узоқда тураман.

Ҳ а ф и з а. Ая! Шу ҳам гапми?..

Ҳ а м р о б у в и. Мен омади гапни атаётибман... Илоҳи омин... Ҳой, қизим, тоғанг чизган чизиқдан чиқма! Деҳқонбой болам, сиз ҳам Мавлоннинг маслаҳати билан иш тутинг!

Х о л н и с о. Албатта!

Д е ҳ қ о н б о й. Мавлон ака Ҳафизахонга тоға бўлсалар, менга ўз акам...

Ҳ а м р о б у в и. Омин, шайтоннинг бўйни синсин!

О м о н. Хола, шайтон хурофот, йўқ нарса!

Ҳ а м р о б у в и. Бор-бор! Сенга қолса худони ҳам йўқ дейсан!.. (Бирдан.) Вой эсим қурсин!..

Д е ҳ қ о н б о й. Тағин нима бўлди? Ҳозир фотиҳа бердингиз-ку!

Ҳ а м р о б у в и. Вой шўрим... Сўфини бураш эсимдан чиқибди!

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

Мирзачўл. Бир томонда қамиш билан ёпилган қатор уйлар уфққа туташган, олдинги планда ўша уйлардан бири. Бир томонда уфқдан чиқиб келган канал. Каналнинг сўл бети пахтазор, ўнг бети очилмаган қўриқ. Пашшахона, тутияган сўрида Мавлон ака ётибди. Қўлида папка, Салтанат югуриб киради.

Салтанат (*камнидир қидиради*). Одилов ака!
Одилов ака!..

Мавлон (*пашшахонадан бошини чиқариб*). Менга
қара, Салтанат, сўфи азон айтганини эшитганмисан?

Салтанат. Йўқ, Мавлон ака, умримда эшитган
эмасман.

Мавлон. Сўфидан ҳам бақироқ бўлибсан. (*Яна
ётади.*)

Салтанат. Кечирасиз, Мавлон ака, тобингиз қоч-
гани эсимдан чиқибди. Парторгни қидириб юрибман...
(*Бармоғини букиб.*) Раис МТСдан келгани йўқ — бир...
парторг йўқ — икки... Комсомоллар келиб қолишди...

Мавлон (*бошини кўтариб*). Нима?

Салтанат. Комсомоллар келишди...

Мавлон. Шундоқ демайсанми ахир!..

Салтанат. Айтаётибман-ку...

Мавлон ўрнидан туради.

Турманг, турманг, Мавлон ака!.. Қасал одам, нима
қиласиз туриб...

Мавлон. Менга ўргатма! Ўзим биламан... (*Уйга
киради ва дарҳол тўн кийиб, этик кўтариб чиқади.*)
Комсомоллар қаердан келишибди? Қайси райондан?

Салтанат. Анжан областидан... Ётинг дейман!..
Мавлон ака!

Мавлон (*этик кияётиб*). Анжан областидан? Биз-
нинг райондан эмасмикин?

Салтанат. Одилов акам қимирламай ётинг де-
мовдиларми?.. Қўймайман!.. (*Бир пой этигини олиб қо-
чади.*)

Мавлон. Салтанат. Бер бу ёққа! Аччиғимни кел-
тирма! Қолхозга комсомоллар келганда, бригадир деган
ялпайиб ётмайди. Меҳмонларни ким кутиб олади? Бри-
гадир кутиб олиши керак! Мавлон кутиб олиши керак!
Қанча одам келибди?

Салтанат. Кўпчилик...

Мавлон. Қизлар ҳам борми?

Салтанат. Учта қиз...

Мавлон. Шуларнинг биттаси менинг жияним
эмасмикин? (*Жўнайди.*)

Салтанат (*Мавлоннинг кетидан югуриб*). Жия-
нингиз келиши керакмиди? Ётсангиз бўлар эди... Одилов
акам хафа бўладилар.

Иккови чиқиб кетади.
Машина гуриллайди, тўхтайдй. Товушлар. Елкасига термос ёрган
семиз киши — Раҳимжон киради.

Раҳимжон (*ташқаридан шофёрга*). Қарим, шони-
ма, ҳозир тахта топиб бераман, гилдиракнинг тагига
қўйиб бос-чи... Мана, тахта... Қарим! (*Тахтани беради.*)
Ма! (*Машина гуриллайди.*) Йўқ-йўқ, бўлмади... орқага
юр-чи... Йўқ-йўқ... Бўлмайди, гилдирак ботиб кетди.

Одилов киради. У жон куйдираётган Раҳимжонни кўриб тўх-
тайди ва кулимсираб қараб туради.

Қарим! Моторни ўчир, бензинни нобуд қилма! Ҳў,
кўрдингми, трактор турибди. Бориб айт: «раиснинг ма-
шинаси ариққа тиқилиб қолди, чиқазиб беринглар»
дегин. (*Одиловни кўриб.*) Э, ўртоқ парторг... Салом, ўр-
тоқ Одилов. (*Хижолат бўлиб.*) Машинанинг оёғи тойиб
кетди...

Одилов. Жуда тез ҳайдабсиз-да...

Раҳимжон. Э, ўртоқ Одилов, раис тез ҳайдамаса
бўладими!. Иш кўп, кун қисқа... Машинада юриб оёқдан
қоламан-да!. Бирпас дам олайлик... Бир пиёла кўк чой
ичмайсизми? (*Термосни очади.*) Сомонхонага ўт туш-
ди... (*Чой ҳўплаб.*) Бай-бай, зап чой бўлибди-да!..

Одилов. МТСга бордингизми?

Раҳимжон. МТСга бордим, пахта пунктига кир-
дим... Яхшиям кирганим: саккиз арава пахтамиз ўтмай
турган экан, жанжал қилиб зўрға ўтказдим. Бугун-эрта
яна иккита сушилка солмасак бўлмайди. Тахта бор, су-
шилка солгани одам йўқ, ҳамма пахтада... Бир ёмғир
ёғса борми?.. Бу комсомоллар кела қолса-чи-я!..

Одилов. Эрталаб штабга телефон қилган эдим.

Раҳимжон. Хўш?

Одилов. Бугун-эрта келиб қолишар.

Раҳимжон. «Бугун-эрта...» Идорадан келаётган-
мидингиз?

Одилов. Йўқ, даладан... фермага кетаётибман.
Йўлакай Мавлон акамни кўриб ўтай дедим.

Раҳимжон (*ҳайрон бўлиб*). Нима, нима қипти
Мавлон акага?

Одилов. Далада безгак тутиб қолди. Машинага
солиб жўнатган эдим.

Раҳимжон. Ҳай, аттанг!.. Шундай вақтда энг
якши бригадир касал бўлиб қолса-я...

Одилов. Юринг, кўриб чиқайлик.

Раҳимжон. Юринг, юринг... (Шофёрга.) Қарим, бўлаёздингми? Бўлсанг, мени чақир!

Товуш. Орқа ғилдиракнинг дами чиқиб кетди.

Раҳимжон. Садқайи машина кетсин! Сенга ким қўйибди машина минишни, эшак арава олиб бераман...

Одилов эшикни тақиллатади, ҳеч ким товуш бермайди.

Одилов. Ухлаб қолибди. Қўйинг, уйғотмайлик.

Раҳимжон. Йўқ, уйғотмаймиз, секин кириб кўриб чиқамиз-да... Кечгача бошқа фурсат бўлмайди... (Эшикни секин очиб бир қадам қўяди ва орқасига қайтади.) Уртоқ Одилов, сиз кира қолинг... Мен оғирроқман, тахтағижирлаётибди...

Одилов уйга киради, Раҳимжон диққат билан ичкарига қулоқ солади.

Одилов (товуши). Одам ҳам шундоқ қайсар бўладими?.. Шу ҳам гап бўлдимми?

Раҳимжон (хайрон бўлиб). Ие, касал одамга-я!..

Одилов чиқади.

(Тажанг бўлиб). Касал кўриш ҳам шунақа бўладими?..

Одилов. Қани касал? Йўқ!.. Чиқиб кетибди!..

Раҳимжон (завқ қилиб). Ажойиб одам-да, Мавлон ака! Далага чиқиб кетгандир-да! Касал ҳолида далага чиқиб кетса-я? Қаранг! Ғайратига чидамайди!

Одилов. Ғайрати-ку яхши, лекин ўжарлиги ёмон!

Раҳимжон. Ҳар кимда бир камчилик бўлади-да: биров ўжарроқ, биров сал (қорнини силаб) семизроқ...

Одилов. Биров ҳар камчиликка бир ваз жўрса-тади...

Раҳимжон (кинояга тушуниб). Биров шундай яхши бригадирни ҳар ваз билан сўкаверади.

Одилов (кулиб). Яна биров танқидни сўкиш деб тушунади. (Жиддий.) Мавлон аканинг мана шунақа ўжарлиги бир куни эмас, бир кун ўзига ҳам, колхозга ҳам жуда қимматга тушади.

Салтанат (товуши). Раҳимжон ака!

Одилов. Салтанат сизни қидириб юрибди... Хўп, мен фермада бўламан (кетади).

Раҳимжон (ташқарига). Қарим, бўлдингми?

Қарим (товуши). Ҳозир...

Раҳимжон. Бўлмаса мен чой ичиб олай. Бўлсанг чақир. (*Термосга қарайди, чой йўқ.*)

Эрмат (*товуши*). Чойни ичиб бўлгандан кейин чойнакни хор қилмай дарров элтиб берсанг бўлмайдими! Ота-буванг чой кўрганми ўзи!..

Раҳимжон. Эрмат! Ҳо, Эрмат!

Қўлида бир талай чойнак, Эрмат киради.
(*Термосни узатиб*)

Чойга ялчитмасанг шунақа бўлади-да! Ма, дамлаб кел!

Эрмат. Ие, ҳозир дамлаб берувдим-ку!

Раҳимжон. Чойинг ҳам ўзингга ўхшаган — баракаси йўқ...

Эрмат. Сизга чой чидамайди, бўйнингизга бир хум айрон осиб қўя қолай! (*Чиқади.*)

Раҳимжон (*кетидан*). Айронни ўзинг ич, бўйинг ўсади...

Салтанат киради.

Салтанат. Раҳимжон ака! Раҳимжон ака!

Раҳимжон. Салтанат, мен бу ёқдамани!..

Салтанат пашшахонанинг бир чеккасини кўтаради.

Салтанат (*энтикиб*). Сизни қидира бериб оёғим-да оёқ қолмади, Раҳимжон ака!

Раҳимжон. Секретарь деган раисни қидиргани яхши-да!.. Нафасингни ростлаб ол.

Салтанат. Кейин ростлайман... Комсомоллар келишди — бир...

Раҳимжон. Э-э-э, келишдими? Шундоқ демайсанми?

Салтанат. Айтаётибман-ку!..

Раҳимжон. Ўзим кутиб олишим керак эди-я! Чой, овқат...

Салтанат. Айтдим, овқатга уринаётибди — икки... Ётоқхонани тайёр қилдириб қўйган эдим — уч...

Раҳимжон (*хурсанд бўлиб*). Аммо-лекин кетиворган секретарсан-да!.. Сал семирсанг раис бўласан!.. (*Шофёрга.*) Карим, мунча ивирсидинг, бўлдингми?

Товуш. Машина тайёр!

Раҳимжон (*машина томон юради*). Салтанат, раисга етиб юр...

Салтанат (*кетидан чопиб*). Мавлон аканинг жияни келди. Куёви ҳам келибди...

Раҳимжон (*тўхтаб*). Ие, Мавлон ака даяда юрибди...

Салтанат. Мавлон ака правлениеда. Комсомоллар билан гаплашиб ўтирибди.

Раҳимжон (*завқ қилиб*). А! Комсомолларни ҳаммадан олдин кутиб олди дегин!.. Оббо Мавлон ака-е, ҳар ишда биринчи-я!.. Жонинг роҳат қилади.

Иккови чиқиб кетади. Машина жўнайди. Мавлон, Ҳафиза, чамадон кўтариб Деҳқонбой киради.

Мавлон (*уйни кўрсатиб*). Мана, Ҳафиза, тоғнинг уйи. Ўз уйинг (*бирдан*). Қап-катта бўлиб қолипсан-а, жияним!.. Ўзим ҳам Деҳқонбой билан келарсан деб ўйлаган эдим.

Ҳафиза уялиб уйга кириб кетади.

Қани, Деҳқонбой, уйга кирайлик...
Деҳқонбой. Ҳозир, тоға...

Мавлон Деҳқонбойнинг қўлидаги чамадонлардан бирини олиб уйга киради. Деҳқонбой қолган чамадонни ерга қўйиб атрофга қарайди. Мавлон қайтиб чиқади.

Мавлон. Ҳа, қандай биёбонга келиб қолдим деб чўчиб кетдингми?

Деҳқонбой. Йўқ, тоға, чўчиганим йўқ...

Мавлон. Ҳимм. Мирзачўлдан ҳозир ҳам чўчийдиган одамлар бор. Илгариги Мирзачўлни кўрганинг йўқ. Мен келганда мана шу ерларда гиёҳ унмас эди. Одам кам... одам ҳозир ҳам кам... Машина кам эди. У вақтда Фарҳод йўқ эди. Зовурлар қазидим, ариқлар чиқардим... Йўл бўйидаги теракларни кўрдингми?

Деҳқонбой. Кўрдим...

Мавлон (*керилиб*). Мен экканман!.. Тутни кўрдингми?

Деҳқонбой. Яхши ўсибди.

Мавлон. Мен экканман!.. Уйни кўрдингми? Ёмонми? Тўғри, яхши ҳам эмас. Лекин нон ҳам нон, нон ушоқ ҳам нон. Қапаларда, ертўлаларда турганмиз... Колхозни уй бадавлат қилмайди, пахта бадавлат қилади. Мавлонни Мавлон қилган уй эмас, пахта! (*Уйдан чиққан Ҳафизага.*) Шундоқ эмасми?

Ҳафиза. Тўғри, тоға...

Мавлон. Мен самовар қўяй...

Деҳқонбой. Ҳожати йўқ.

Ҳафиза. Узим қўяман, тоға... Айтгандай, аям майда-чуйда бериб юборган эдилар. (Чамадонни очмоқчи бўлади.)

Деҳқонбой. Шошманг, Ҳафизахон, аввал анжирни есинлар, ачиб қолади. (Пақирдаги анжирнинг юзини очади.)

Мавлон (анжирдан бирини оғзига солади). Бай-бай-бай...

Ҳафиза. Самоварингиз қаерда?

Мавлон. Уйни қара-чи.

Ҳафиза уйга киради.

Мавлон. Пахта мени кўрса яйрайди... Менинг бригадам қанча пахта беришини ҳозир сенга айтмайман... Мавлоннинг бригадаси қанча пахта беришини ўзинг чамалаб кўра қол. Қолган кўсагимни кўрсанг биласан. Қачон далага чиқамиз.

Деҳқонбой. Ҳозир десангиз, ҳозир чиқамиз-да.

Мавлон. Йўқ, қоронғи тушсин... Мени парторг кўриб қолса хафа бўлади.

Деҳқонбой (ҳайрон бўлиб). Нега? Бригадирни ўз даласига қўймайдими?

Мавлон. Тобим йўқ... безгак... парторгга тузалма-гунимча далага чиқмайман деб сўз берганман.

Ҳафиза (уйдан чиқиб). Тоға, самоварингизни тополмадим.

Мавлон. Келинонинг шаҳарга кетгандан бери ўзим ҳам ҳеч нарсани тополмайман. Юр, қазноқни қарайлик-чи.

Иккови чиқиб кетади. Деҳқонбой чамадон ва пақирни олаб уйга киради.

Қўзиев (товуши). Юсуф, сен кетавер. Мен бригадирга учрашмоқчиман.

Қўзиев киради ва Мавлоннинг эшигини қоқади.

Деҳқонбой уйдан чиқади.

Қўзиев (афтига қарамай). Салом, Мавлон ака, мен яна ўша масала билан келдим. (Деҳқонбойни кўриб.) Не, кечирасиз... бригадир уйдами?

Деҳқонбой. Ҳозир, айтиб келаман...

Қўзиев. Йўқ, йўқ; овора бўлманг, туратураман...

Кечирасиз, сизни биринчи кўришим, колхозга яқинда келдингизми?

Деҳқонбой. Шу бугун келдим.

Қўзиев. Шунақами?.. Қалай, Мирзачўл?..

Деҳқонбой. Ҳали ҳеч қаерни кўрганимча йўқ.

Пауза

Қўзиев. Папирос чекасизми?

Деҳқонбой. Чекаман.

Қўзиев (*папирос узатиб*). «Давай, закурим товарищ, по одной...»

Деҳқонбой. «Давай, закурим, товарищ мой...»

Қўзиев Деҳқонбойга, Деҳқонбой Қўзиевга папирос беради, бир-бирининг гугуртидан папирос тутатади.

Деҳқонбой (*Қўзиевнинг лентасига ишора қилиб*). Урушга борган экансиз...

Қўзиев. Сиз-чи?

Деҳқонбой. Мен ҳам борганман.

Қўзиев (*хурсанд бўлиб*). Шунақами?.. Сўрашиб қўяйлик бўлмаса... (*Қўл бериб*.) Ҳошим, Ҳошим Қўзиев...

Деҳқонбой. Деҳқонбой. Немисни қаергача қувиб бордингиз?

Қўзиев. Немисга етолмадим, ака, келишда қадамлаб келди-ю, қочишда ёмон ҳам шаталоқ отиб қочди-е! Уруш бўлган жойларни кўрдим, холос. Бутун урушни кўприк солиш, кўприк тузатиш билан ўтказдим. Насиб экан-да...

Деҳқонбой. Медалингиздан кўприк солиш ҳам жанговар ишга ўхшайди-ку.

Қўзиев. Уҳў, ҳар кўприклар солдикки!.. Будапештдан қайтдим. Биз солган кўприклардан ўтгандирсиз...

Деҳқонбой. Мен Шарқий Пруссияда эдим.

Қўзиев. Бошқа томонда экансиз-да. Мирзачўлга қаердан келдингиз?

Деҳқонбой. Анжан областидан.

Қўзиев. Бу ерга ҳам бошқа томондан келган экансиз-да? Мен Самарқанд области, Ўзгариш қишлоғидан. Қишлоғимизнинг эски оти Сийқа танга эди. Эшитгандирсиз?

Деҳқонбой. Сийқа танга? (*Кулиб*.) Илгари хўп, галати отлар қўйишар экан-да. Сийқа танга-я!..

Қўзиев. Қишлоғимизда бир бой ўтган экан. Шу бой мачит солмоқчи бўлиб битта уста ёллабди. Бой устага ҳар ҳафта ярим танга берар экан. Уста ярим тангани олиб ўша куни бойнинг хотинларидан бирига берар экан... Қандоқ қилсин, у вақтда уйланиш қийин, бўйдоқчилик... Бой ҳалиги тангани хотинидан тортиб олиб, бир ҳафтадан кейин яна устага берар экан. Шунақа қилиб, танга қўлдан-қўлга ўтавериб сийқа бўлиб кетган экан!

Деҳқонбой (кулиб). Мачит битибдими?

Қўзиев. Танга ўтмас бўлгандан кейин масжид ора йўлда қолиб кетибди... Ўзимизнинг қишлоқда бир мактаб, бир клуб, қанчадан-қанча уй-жой солганман...

Деҳқонбой. Бинокормисиз? Яхши...

Қўзиев. Э, ака, жон-дилим иморат!.. Бугун қарайсизки, қуруқ ер, бақа сакраб юрибди; эртага қарайсизки, лой, тараша. Бир вақт келиб қарайсизки, бир томонда райҳон, бир томонда жамбил, ҳаворанг дераза, пушти парда, нозанин ёр... (Уф тортиб.) Лекин бу ерда... (Жим қолади.)

Деҳқонбой. Бу ерда шўр иморатнинг офати бўлса керак?

Қўзиев. Гап шўрда эмас!

Деҳқонбой. Нимада?

Қўзиев. Қўйинг, танишган замонимиз ҳасрат қилмай...

Деҳқонбой. Сабр қилсангиз, ҳаворанг дераза ҳам бўлади, пушти парда ҳам бўлади. Қанақа ёр дедингиз ҳали?

Қўзиев. Нозанин ёр...

Салтанат (товуши).

Поезд келади шошиб,
Шунда келган ёрмикин?..

Қўзиев (уни қаршилаб).

Тоза қаранг, ўртоқжон,
Менинг ёрим бормикин?..

Салтанат киради.

Лабларинг лаълу, тишинг гавҳар, кўзинг ферузадай.
Икки бетинг қип-қизил — хумдонда пишган кўздай... Салтанат! Жоним!

Салтанат (жержиб). Гапирманг!.. Утган куни
Қундузхон билан нима деб лақиллашиб турган эдингиз?
Қўзиев. Йўл тўғрисида гаплашдик.

Салтанат. Йўл тўғрисида хир-хир кулмасдан
гаплашиб бўлмас эканми?

Қўзиев. Ахир, бу йўллари кўрмайсанми, турган-
битгани кулги-ку, дўқир-дўқир...

Салтанат. Эрталаб нима тўғрисида гаплашиб
турган эдиларинг?

Қўзиев. Тахта тўғрисида.

Салтанат. Тахтанинг ҳам турган-битгани кулги
эканми? (Деҳқонбойни кўриб қолади.) Шошиб туриб-
ман... Бугун соат саккизда комсомол мажлиси бор.
(Деҳқонбойга.) Ҳафизахонга ҳам айтиб қўйинг.

Қўзиев. Салтанат, мажлисда бирга ўтирамизми?

Салтанат (кўз қисиб). Хайр, Ҳошим ака... (Чо-
пиб чиқиб кетади.)

Деҳқонбой. Нозанин ёрнинг тайёридан борга ўх-
шаб қолди-ку.

Қўзиев. Нозанин ёр борку-я, лекин... ((тажанг
бўлиб, қўл силтаб) бўғилиб кетасан киши!..

Деҳқонбой. Ҳа, нега бўғиласиз?

Қўзиев. Бўғилмасдан бўладими?.. Мен бинокор-
ман. Колхозда бинокорлик масаласи думи хуржунда
бўлгани учун келганимдан бери пахтада ивирсиб юриб-
ман! Пахтани билмайман! Мен бинокорман ахир!.. Кол-
хознинг бир вагондан ортиқ тахтаси бор, ҳар кўрганам-
да юрагим эзилиб кетади: нотўғри тахлашган! Брига-
дирга шунча айтаман: «ҳой ака, менга икки соатгина
жавоб беринг, шуни бошқатдан тахлаб қўяй» дейман.
Қаёқда!.. Ана, дейди, мана, дейди. Ҳозир яна бир айтиб
кўраман, йўқ деса раисга арз қиламан, парторгга бориб
дод дейман!..

Деҳқонбой (ҳайрон бўлиб). Бригадирингиз Мав-
лон аками?

Қўзиев. Ҳа-да!.. Танийсизми?

Деҳқонбой. Мавлон ака қаллигимнинг тоғаси
бўлади.

Қўзиев. Э, саломат бўлсинлар!.. (Кетмоқчи бў-
лади.)

Деҳқонбой. Тушунолмадим... Мавлон ака яхши
бригадир-ку...

Қўзиев. Мен ҳам шунақа деяпман-ку...

Ҳафиза (жўради). Салом... (Уйга кириб кетади.)

Қўзиев. Сизнинг нозанин ёрингизми?

Деҳқонбой. Ҳа... қаллиғим.

Қўзиев. Дуруст, дуруст...

Ҳафиза (*уйдан пақир кўтариб чиқади*). Кечирасиз, сувни қаердан оласизлар?

Қўзиев. Сувними? Сувни каналдан олиб келамиз. Пақирни беринг, олиб келиб бераман.

Деҳқонбой. Йўқ, ўзим...

Деҳқонбой пақирни Ҳафизанинг қўлидан олади.

Ҳафиза. Мен ҳам бораман.

Қўзиев (*йўл кўрсатиб*). Мана шундоқ тушиб, аввал ўнгга, кейин чапга буриласизлар.

Ҳафиза билан Деҳқонбой чиқиб кетади.
Бўш чойнак, термос кўтариб Эшмат киради.

Қўзиев (*қайтиб Мавлоннинг эшиги олдига ўтиради, ўзича*). Кутаман! Қўймайман! (*Бармоғи билан санаб*.) Тахта, Чий. Қўсак... Йўқ, қўсак керакмас!

Эрмат. Бу ишда бари бир барака топмайсан, ука, қўй, гишту тахта деб жонингни ҳалак қилма, чаққонгина йигит экансан, менга шогирд туша қол! Ўзим пуфлаб, туфлаб парвариш қилсам уч йилда дидлик, таъби нозик, кетиворган самоварчи бўлиб етишасан! Хўп дегин!

Қўзиев (*калака қилиб*). Шунақами?

Эрмат. Баъзи бир тўқимтабиат самоварчилардан бўламан десанг уч ҳафта ҳам етади. Мен сени аста-секин учирма қиламан: аввал мана бунақа чойнак йиғасан, ундан кейин ўтин-кўмирга қарайсан; бир оз қўлинг келгандан кейин хум тўлдирасан, чойнак-пиёла артасан; бу ишда машқинг роса бўлгандан кейин келганни кутиб, кетганни кузатасан; ана ундан кейин...

Қўзиев. Биласизми, Эрмат ака...

Эрмат. Биламан, биламан, ҳаммасини ўргатаман!

Қўзиев (*афсусланиб*). Бинокорлик бригадаси йўқда, бўлганда мен сизни бунақа судраб юрмас эдим, дарров битта тешага даста қилиб белимга қистириб олар эдим!

Эрмат (*аччиғи келиб*). Нодон! Бир куни ялиниб келарсан! Унда самоварга карнай ҳам қилмайман!

Мавлон киради.

Раисни кўрмадингизми?

Мавлон. Ҳозир самоварга қараб кетди.

Қўзиев. Тахта, гишт...

Мавлон. Ҳа, гишт жинниси! Ишлар қалай? Даладан келдингми? Мен йўқ, иш қанақа бораётибди? Қанча кўсак тердиларинг?

Қўзиев. Тердик...

Мавлон. Сен ўзинг қанча тердинг?

Қўзиев. Тердим...

Мавлон. Бугун ҳам 50 кило тергандирсан-да!.. Пахта деса саратонда қўлинг совқотади... (Пашишахонага киради.)

Қўзиев. Бугун эллик кило терганим йўқ...

Мавлон (бошини чиқариб). Ростданми? Кўпроқ тердингми? Қанча?

Қўзиев. Бугун қирқ уч кило тердим... Кўсак теришга уқувим йўқ.

Мавлон (анграйиб туриб бирдан). Минг лаънат! (Пашишахонани ёпади, яна очади.) Менга қара, Қўзиев, ҳеч ўйлайсанми? Фикр-ёдинг нимада ўзи?

Қўзиев. Тахтада.

Мавлон. Минг лаънат! Кеча гиштан теккан эди, энди тахтадан тегибди-да!

Қўзиев. Уч-тўртта одам беринг, шуни бошқатдан тахлаб қўяй!

Мавлон (бўғилиб). Менга тахта эмас, пахта керак! Пахта!!

Қўзиев (ялиниб). Шундай яхши тахта чириб кетади, Мавлон ака!..

Мавлон (бирдан юмшаб). Бери кел. Қўрқма, берироқ кел! Менга қара, Қўзиев, сен Мирзачўлга нимага келдинг? (Тажанг бўлиб.) Эртага раисга айтаман, сени колхоздан жўнатсин.

Қўзиев. Тахта нобуд бўлади, Мавлон ака...

Мавлон (хуноб бўлиб). Эртага эмас, ҳозир айтаман! (Туради.) Ҳозир бориб айтаман. Менинг бригадамда қирқ уч кило кўсак терса-я! Мавлоннинг бригадасида қирқ уч кило терса-я. «Пахта» десам, «тахта» дейди... Такасалтанг!..

Қўзиев (аччиғи келиб). Ким такасалтанг?

Мавлон. Сен... Шаҳрингга бориб гиштингни тер, Мирзачўлга келишни сенга ким қўйган эди! (Чиқиб кетади.)

Қўзиев. Қетаман! Қолхоздан кетаман!.. Бутунлай кетаман...

Салтанат. Қаёққа? Одамлар келаётибди-ю, сиз кетасизми?

Қўзиев жаҳл билан чиқиб кетади.

Салтанат. «Қетаман? Бутунлай кетаман?» (Ийғлайди.) Энди нима қиламан?..

Одилов киради.

Одилов. Ҳа, Салтанат, нима бўлди?.. Салтанат, гапирсанг-чи!

Салтанат (ийғлаб). Ҳошимжон акам кетармишлар...

Одилов. Қўзиевми? Қаёққа?

Салтанат (ўпқасини туюлмай). Қолхоздан кетармишлар... Бутунлай кетармишлар...

Одилов. Шунақами? Қутмаган эдим... Яхши комсомол эди-ку...

Салтанат (ийғлаб). Бирам яхши эдики...

Одилов. Хўп, гаплашиб кўрамиз.

Салтанат (ёлвориб). Гаплашинг, Одилов ака... Ҳозир гаплашинг...

Одилов. Хўп. Қаёқда ўзи?

Салтанат. Ҳозир топиб келаман...

Одилов (Салтанатни тўхтади). Шошма! Ана у Мавлон аканинг жияними?

Салтанат. Ҳа. Ана у куёви... (Ийғлайди.)

Деҳқонбой билан Ҳафиза киради.

Ҳафиза. Деҳқонбой. Салом.

Салтанат. Танишинглар, бизнинг парторг... (Чиқиб кетади.)

Одилов. Хуш келибсизлар... Қалай, ўрнашиб олдиларингми?

Деҳқонбой. Ҳафиза тоғасиникида туради. Мен, ётоққа ўрнашдим. Кечирасиз... (Сувни уйга олиб киради.)

Ҳафиза. Сув узоқроқ экан.

Одилов. Каналдан қишлоққа қувур ётқизилса бўлар эди, бироқ қийин, одам етишмайди... Мана энди сизлар ёрдам қиласизлар. Ҳали кўп ишлар қилишимиз керак.

Деҳқонбой (*уйдан чиқади*). Мавлон ака қани?
Одилов. Тоғангиз ўзини эҳтиёт қилмайди. Бугун қимирламай ётаман деб менга сўз берган эди... Хўп яхши пахтакор-ку, лекин... Ўзингиз яхши биларсиз? (*Деҳқонбойга*.) Қалай, Мирзачўл ёқдимиз?

Деҳқонбой. Нима десам экан... Йўқ, ёқмади.

Одилов. Ҳм... (*Ҳафизага*.) Сизга-чи?

Ҳафиза. Менга ҳам ёқмади. Биласизми, бизнинг Ўзбекистон шоҳи сўзана, Мирзачўл мана шу шоҳи сўзанага тушган чипта ямоқ!

Деҳқонбой. Қишлоғимизда обком вакили шундоқ деганда мен бу гапнинг маъносига унча тушунмаган эканман, Мирзачўлни кўриб мана энди тушундим.

Одилов (*икковига ер остидан разм солади ва ўйланиб туриб*). Чипта ямоқ... Мирзачўлни ҳам шоҳи сўзанага айлантираман.

Деҳқонбой. Кечирасиз... Биз Мавлон аканинг бригадасида ишласакмикин деган эдик. Ҳужумда тажрибали командир яхши-да.

Одилов. Мирзачўлга ҳужум қилмоқчимисизлар? Мен раисга айтиб кўраман. Бирга айтаман.

Ҳафиза. Раҳмат...

Одилов. Ҳужум қиламиз денг... Ҳужум яхши нарса... баъзи одамлар чекинмоқчи...

Деҳқонбой. Комсомолларданми?

Одилов. Битта комсомол. Сизлардан аввалроқ келган бир йигит. Қўзиев деган...

Деҳқонбой. Ҳошим Қўзиевми? Ундоқ эмасдир... Мен боя гаплашган эдим. Бинокор экан. Пахтани унча билмайман дейди. Бинокорликдан гапирсангиз кўзлари чақнаб кетади. «Колхознинг тахтаси бор экан, нотўғри тахлашган, чириб кетади» дейди. Шу тўғрида гаплашгани Мавлон аканинг олдига келган эди.

Одилов. Мавлон аканинг олдига?! Тахта тўғри-сида?! Ҳим... маълум бўлди... Шунинг учун кетаман деган экан-да. Мавлон ака пахтадан бошқа нарсани тан олмайди. Қўзиевга сушилка солдириш керак... Хўп, бу тўғрида гаплашамиз... Хўш, ўзингиз-чи, ўзингиз нима иш қилар эдингиз?

Деҳқонбой. Пахтакорман... Кейинги вақтда бригадир эдим.

Одилов. Бу ерда нима иш қилмоқчисиз?

Деҳқонбой. Катта ниятлар билан келганмиз...

Одилов. Эшитсак мумкинми?

Деҳқонбой. Мумкин. Урушдан қайтишда Тош-

кентга тушдим. Қизил майдонни кўрдим. Навоий театрини кўрдим... Эскижўвага бордик. Бир томон боғ, бир томон стадион, театр, кино... Ҳайрон бўлдим, бунинг нимаси Эскижўва, нима учун Эскижўва?..

О д и л о в. Эскидан қолган от.

Д е ҳ қ о н б о й (*шавқ билан*). Бир вақти келиб Мирзачўл ҳам шунақа эскидан қолган от бўлиб қолса, келган одам: «Бунинг нимаси Мирзачўл? Нима учун Мирзачўл?» деса... Менинг орзум, бизнинг орзумиз мана шу!

О д и л о в (*Деҳқонбойга бошдан-оёқ разм солиб*). Кўп яхши орзу!..

Р а ҳ и м ж о н ҳовлиқиб киради.

Р а ҳ и м ж о н. Иш чатоқ, Мавлон ака ётиб қолди. Идорага келган эди, бирдан безгак титратса бўладими?!.

Ҳ а ф и з а. Қаердалар?

Р а ҳ и м ж о н. Идорада. Диванга ётқизиб қўйдим. Салтанат қараб турибди.

Ҳ а ф и з а югуриб чиқиб кетади.

О д и л о в (*Ҳафизанинг кетидан чиқиб кетмоқчи бўлган Деҳқонбойга*). Шошманг... (*Раҳимжонга*). Докторга одам юбордингизми?

Р а ҳ и м ж о н. Юбордим. Қўзиёев кетди.

О д и л о в. Мавлон ака бу ерда ётмайди ҳам, тузалмайди ҳам!

Р а ҳ и м ж о н. Районга, касалхонага юборамиз.

О д и л о в. Райондан қочиб келади. Тошкентга юбориш керак!

Р а ҳ и м ж о н. Аттанг!. Шундай долзарб вақтда энг яхши бригадиримиз ётиб қолди-да!

Қ ў з и ё е в (*киради*). Келди, доктор келди!..

Р а ҳ и м ж о н. Баракалла!

О д и л о в (*ўйлаб туриб*). Мавлон ака тузалиб келгунча бригадирликка...

Р а ҳ и м ж о н. Ҳайронман, кимни қўямиз?

О д и л о в. Деҳқонбойни қўйсак-чи?

Д е ҳ қ о н б о й. Меними?

Қ ў з и ё е в (*суюниб*). Жон ака, хўп денг! Уч-тўрт кун бўлса ҳам орқамга офтоб тегсин!

П а р д а

УЧИНЧИ ПАРДА

Уша саҳна, фақат сўри йўқ. Орадан икки ҳафта ўтган. Ғўзапоя йиғиб олинган. Одилов бошлиқ комсомоллар зовур тозалашмоқда. Қўзиев зовурга солинган кўприкни битирмоқда. Унинг олдида патефон ашула айтмоқда.

Одилов. Ҳа, баракалла!.. Деҳқонбой, қани нари ёққа ўтинглар-чи.

Одилов билан Қўзиевдан бошқа ҳамма чиқиб кетади.

Қўзиев. Пахтани йиғиб-териб олдик, зовурларни ҳам бугун тозалаб бўламиз, шудгорни трактор қилади, одамлар бўшайди... Бинокорликни ҳозир бошламасак, қачон бошлаймиз?

Одилов (*кулиб*). Бошладинг-ку! Хамирнинг учидан патир деб сушилка солдинг-ку!

Қўзиев. Сушилка нима?.. Уй керак, клуб керак...

Одилов. Шундоқми?.. Эртага бўладиган правление мажлисида биринчи масала — бинокорлик бригадаси тузиш масаласи! Бўлдими?

Қўзиев (*мамнуният билан*). Бўлди... (*Патефонни кўтариб кетмоқчи бўлади.*) Мумкинми... яна битта савол...

Одилов. Хўп.

Қўзиев. Музикани яхши кўрасизми?

Одилов. Нима эди?

Қўзиев. Қолхозда биронта чолғу асбоби йўқ.

Одилов. Нега? Танбур, дутор...

Қўзиев. Қачонгача дуторнинг қорнини қашлаймиз? Деҳқонбой менга духовой оркестр ташкил қилишни топширди. Комсомол комитетининг топшириғи! Бажармаслик мумкинми? Раҳимжон акага чолғу олиб беринг десам, «мактабда пианино бор, пианино чалиб туринглар» дейди.

Одилов. Хўп, буни ҳам гаплашамиз.

Қўзиев. Яшанг.

Қўзиев чиқиб кетади.

Раҳимжон (*киради*). Салом, ўртоқ Одилов. Зовурларни бугун тозалаб бўламиз чоғи?

Одилов. Албатта!

Раҳимжон. Ешлик хўп яхши-да!.. Комсомолларни кўрсам, жоним роҳат қилади. Нима ишга ёпишса, ўн қўллаб ёпишади-я! Ўт! Олов!..

О д и л о в. Дехқонбойни комсомол комитетининг секретарлигига тавсия қилиб янглишмабмиз.

Раҳимжон. Ухў, нимасини айтасиз!.. Раисга тиним йўқ. Раис озадиган бўлди. Сиз Қисловодска боргин дейсиз, мана Қисловодск!.. Жонинг роҳат қилади. (*Мамнуният билан.*) Ҳафизани айтмайсизми?.. Иккови бир олманинг икки палласи!

О д и л о в. Қўзиев-чи?

Раҳимжон Қўзиевми? Қўзиев ўша олманинг учинчи палласи-да! Сушилкасини қаранг, жонинг роҳат қилади...

О д и л о в. Бинокорлик бригадасига шунинг ўзини бригадир қила қолсак нима бўлади?

Раҳимжон. Иккала қўлимни кўтараман! Ўзи билан гаплашиш керак.

Салтанат (*товуши эшитилади*). Раҳимжон ака! Раҳимжон ака!

Салтанат югуриб киради.

Сизни қидира бериб оёғимда оёқ қолмади. Райводхозга телефон қилар эмишсиз — бир; райнжроком сводка сўраётибди — икки; ёнилғи олиб келишди — уч; эртага идорада ўтирмайман, комсомоллар билан далага чиқаман — тўрт...

Раҳимжон Менга қара, Салтанат!

Салтанат. Чиқма демоқчимисиз? Мен ҳам комсомолман, чиқаман. Гапингизга қулоқ солмайман.

Раҳимжон. Хўп, эртага қулоқ солмасанг майли, лекин бугун қулоқ сол. Қўзиевга айт, менга учрашсин (*Салтанатни тўхтатиб*). Шошма, телеграммани юбордингми?

Салтанат. Қанақа телеграмма?

Раҳимжон. Мавлон акага... э-э-э. (*Пешонасига уриб.*) Телеграммани ўзим юбормоқчи эдим-а!.. Эсимдан чиқибди.

Салтанат. Яхши бўлмабди. Мавлон ака касалхонада егани ичига тушмаётгандир. Ўзингиз биласизку, Мавлон акани...

Раҳимжон. Ҳой, аттанг!

Салтанат. Бармоғингизни буксангиз эсингиздан чиқмас эди.

О д и л о в. Салтанат, почтага ўзинг бориб келгин.

Раҳимжон. Машинада бориб келасан.

Салтанат (бармоғини букиб). Телеграмма —
икки... Беринг!

Раҳимжон (Одиловга қоғоз бериб). Сиз ёзинг.
(Тепадаги чироқни ёқади.)

Одилов (ёзади). «Тошкент... касалхонаси...»

Раҳимжон. «Пахтани муддатидан олдин йиғиб-
териб олдик. Сизнинг бригадангиз пиланни биринчи бў-
либ бажарди...» Зовур тўғрисида ҳам ёзиш керакдир?

Одилов. Албатта!

Салтанат. «Тезроқ тузалиб келинг...»

Одилов. Тўғри. Ма, Салтанат (қоғозни беради).

Салтанат (қоғозни папкага солади ва Раҳим-
жоннинг бармоғини букади). Райводхозга телефон қи-
линг, эсингиздан чиқмасин — бир!..

Раҳимжон. Ҳозир идорага бораман (Одиловга).
Сиз қаёққа?

Одилов. Деҳқонбой билан гаплашмоқчиман.

Салтанат (йўлга қараб). Деҳқонбой акам кела-
ётибдилар.

Раҳимжон. Қани? Ҳа, тамом, зовур битибди!

Комсомоллар ашула айтиб кетишади. Ҳафиза билан Деҳ-
қонбой саҳнада қолади.

Деҳқонбой. Рапорт беришимиз мумкин: ҳамма
зовурларни тозалаб бўлдик.

Раҳимжон. Баракалла!.. Ут! Олов! Салтанат,
сводка ёз! (Шофёрга.) Карим! Идорага кетдик.

Раҳимжон билан Салтанат кетади. Машина жўмайди.

Одилов. Ҳорманглар энди! Ҳужум давом этаётиб-
дими?

Деҳқонбой. Бутун фронт бўйлаб ҳужум давом
этаётибди.

Одилов. Бутун фронт бўйлаб? Айтгандай, ипак-
чилик бригадаси тўғрисида ҳам ўйлаб кўрдиларингми?

Ҳафиза. Иккита кружок ташкил қилишга тўғри
келаётибди.

Деҳқонбой. Ҳа, кампирларга алоҳида кружок
ташкил қиламиз.

Ҳафиза. Кампирлар деманг!.. Урта ёшлик жувон-
лар...

Одилов. Хўп, хўп. Урта ёшлик жувонлар ҳам
рози бўлишибди-да. Кўп яхши. Узингиз бригадир бў-
ласиз.

Катта ашула.

Деҳқонбой (*ташқарига*). Ҳо, Эрмат ака! Чойга биз ҳам ёзилганмиз!

Эрмат (*товуши*). Ҳозир...

Шогирди билан бир қанча чойнак кўтариб киради.

Жудаям зиҳни хит шогирд чиқдинг-да! Минг марта айтдим, чойни мана бундоқ кўтаради киши! Ургатабе-риб эзилиб кетдим-ку!

Одилов. Ҳа, шогирд олганингиздан бери яна чўкибсиз!..

Кулги

Эрмат (*Одиловнинг қулоғига ишора қилиб*). Ҳеч қулоғига гап кирмайди...

Кулги

Одилов. Қулоғига бўйингиз етмагандир-да!

Деҳқонбой. Соат чўнтакка оёқ қўйиб, елкасига миниб гапирмабсиз-да!

Эрмат. Кичкина деманг бизни, кўтариб урай сизни...

Ҳамма. Кичкина, кичкина, кичкинажон-кичкина,

Одилов. Яна нима гап?

Деҳқонбой. Иш кўп, ўртоқ Одилов... Нимадан бошлашимни ҳам билмайман.

Одилов. Овқат едиларингми?

Ҳафиза. Йўқ.

Одилов. Мана шундан бошлаш керак.

Ҳафиза. Йўқ, бир нарса айтмоқчи эдим...

Одилов. Аввал таом, баъдаз калом.

Деҳқонбой. Тўғри, ўртоқ Одилов (*Ҳафизага ишора қилиб*), тўқ бола оч болани ўйламайди. (*Ҳафизага*.) Оч бола тўқ бола билан ўйнамайди.

Ҳафиза. Хўп, овқат пишириб бераман. (*Уйга кириб кетади*.)

Хор

Деҳқонбой. Мавлон аканинг ётиб қолгани ёмон бўлди-да. Янги ер очишда бизга катта ёрдами тегар эди. Тажрибаси бор, ернинг тилини билар эди. Биз Мирзачўлда ҳали янгимиз.

Одилов. Мирзачўлда бир вақтлар ҳамма, ҳатто Мавлон аканинг ўзи ҳам янги эди. Сизлар, янги бўлсаларинг ҳам, янгидан-янги масалалар кўтараётибсизлар. Ботқоқнинг нариги томонидан олинадиган зовур тўғрисида бир фикр чиқиб қолди. Мен агроном билан галлашган эдим...

Деҳқонбой (қизиқиб). Қанақа фикр экан?

Одилов. Шу зовур ана у томондан... ҳу, ана у, срдан олиб ўтилса...

Деҳқонбой. Ичкарида план бор, кирайлик!

Одилов. Юринг-чи... Шу зовурни...

Одилов билан Деҳқонбой уйга кириб кетади.

Салтанат (киради). Одилов ака! Одилов ака!..

Ҳафиза (эшикдан бошини чиқариб). Келинг, Салтанатхон, уйдлар... (Салтанат уйга кириб кетади).

Қўзиев патефон кўтариб киради ва ашулага қўшилади. Салтанат уйдан чиқади. Қўзиевнинг орқасига келиб туради ва у ҳам ашулага қўшилади.

Қўзиев (аланглаб, сўнг Салтанатни кўриб). Салтанат!..

Салтанат (аразлаб). Шунақа экан-да, идорага бир кирай ҳам демайсиз! Қаерларда юрасиз?

Қўзиев. «Ўзим ҳар жойдаман, кўнглим сендадир» деган экан шоир.

Салтанат. Қанақа шоир экан у, кўнглини суйганига ташлаб ўзи ҳар қаёқларда юрадиган?

Қўзиев. Шоир юрса юраверсин, мен келдим-ку...

Салтанат (аразлаб). Келганингиз маълум эмас...

Қўзиев. Жонимни жонингга қоқай!.. (Қўлидан ушлаб ўзига тортмоқчи бўлади.)

Салтанат. И-и, бу қўлимга тегманг; ишларим чалкашиб кетади... (Бармоқларини кўрсатиб.) Мана бу — агроном... мана бу — телеграмма... Мана бу сиз!..

Қўзиев. Шу-я. (Уша бармоғини ўпади.)

Салтанат. Раҳимжон акамга учрар эмишсиз. Сизни бригадир қилишмоқчи!

Қўзиев. Қанақа бригадир?

Салтанат. Бинокорлик бригадаси тузилади!

Қўзиев А! (Ирғишлайди. Салтанатнинг икки юзидан ўйиб, чиқиб кетади.)

~~Салтанат (қўлига қараб)~~ Вей... иштарим чал-
кашиб кетди. Бу — телеграмма... бу-чи? (Эслаб.) Ҳа,
агроном!.. (Чопиб чиқиб кетмоқчи бўлади.)

Чамадон кўтариб Мавлон киради.

Мавлон. Салтанат!..

Салтанат. Ким?

Мавлон. Салом, Салтанат!

Салтанат (ҳайрон бўлиб). Мавлон ака? Салом...
Сиз ахир... Тошкентда... касалхонада эдингиз-ку...

Мавлон. Ҳа, Тошкентда, касалхонада ётибман.
Бас ётганим! Нима қилиб юрибсан, бемаҳалда? Нега
ухламадинг?

Салтанат. Ҳеч ким ҳам ухлагани йўқ.

Мавлон. Ҳеч ким ҳали ухлагани йўқ? Ҳим, аҳвол
чатоқ дегин? Қўсак ҳали кўпми? Жуда кўпми?

Салтанат. Йўқ, Мавлон ака. Пахтани йиғиб-те-
риб олдик. Далада бир туп ҳам ғўзапоя қолгани йўқ.

Мавлон. Менга тасалли берма. Тасалли беришга
докторлардан, профессорлардан уста эмассан.

Салтанат. Тасалли бераётганим йўқ. Сизга теле-
грамма юбормоқчи эдик.

Мавлон (тушунмай). Телеграмма? Келганим ях-
ши бўлибди-да?

Салтанат. Йўқ, Мавлон ака, планни бажаргани-
миз тўғрисида телеграмма бермоқчи эдик. Мана!

Мавлон. Қани... (Ишонмай қогозни олади ва чи-
роққа солиб ўқийди.)

Салтанат (ўзича). Раҳимжон акага айтай...
(Чопиб чиқиб кетади.)

Мавлон. Ҳайрият, йиғиб-териби олишибди... (Уй-
лаб.) Йўқ, менга тасалли бериб ёзилган гап бўлмасин
тагин. Ҳа, албатта! (Таъкидлаб.)

Уйдан Ҳафиза чиқади.

Ҳафиза (Мавлонни кўриб). Тоғал.. Салом! Тузалиб
келдингизми? Икки ҳафтадан кейин келасиз деб эшит-
ган эдик-ку.

Мавлон. Шовқин солма, жияним. Сестраларнинг
шовқинидан қулогимда қулоқ қолгани йўқ, энди сен ҳам
борми... Утир! Салтанат қаёқдаги гапларни гапирди...
Ростини айт, қанча кўсак қолди? Менинг бригадам қа-
лай?

Ҳафиза. Вой, тоға... Кўсак қолгани йўқ!.. Бригадангиз биринчи бўлиб бажарди.

Мавлон. Ростми? Салтанат рост айтган экан-да. Телеграмма рост экан-да... Менинг бригадам биринчи ўринда дегин? Менинг йўқлигимни билинтирмабсизларда. Баракалла!.. Қасалхонада икки ҳафта ётган бўлсам, икки ҳафта дунё кўзимга қоронғи бўлди: бригадам кўсакни йиғиб-териб ола олмаса, кўсак нобуд бўлса... ҳар йилги обрўдан маҳрум бўлсам!..

Ҳафиза. Биз қўярмидик!..

Мавлон. Баракалла! Доктор қилмаган давони сизлар қилдиларинг. Мана энди тузалдим. Қани, гапир, колхоз бўйича неча центнер, менинг бригадам бўйича неча центнер?

Ҳафиза. Колхоз бўйича йигирма етти, сизнинг бригадангиз бўйича ўттиз беш центнердан. Ҳозир Деҳқонбойни чақириб чиқай. (*Уйга киради.*) Деҳқонбой ака, тоғам келдилар!..

Мавлон (*ҳайрон ва дарғазаб бўлиб*). Ие, бу қандоқ бўлди, тўйсиз, никоҳсиз...

Ҳафиза ва ундан кейин Деҳқонбой чиқади.

Деҳқонбой. Салом, тоға!..

Деҳқонбой қулоч ёзиб боради, лекин Мавлон четга қараб бир қўлини бермоқчи бўлганда, уйдан чиққан Одилонни кўриб қолади-да, Деҳқонбой билан қучоқлашиб кўришади.

Одилон. Салом, Мавлон ака.

Раҳимжон келади.

Раҳимжон. Салом! Муддатидан илгари келибсиз-да. Ҳозир колхозда ҳамма иш муддатидан илгари бўлаётибди!..

Мавлон. Утиринглар, ўтиринглар. Раҳмат... Бригадирни йўқлаб телеграмма юборибсизлар...

Раҳимжон (*хижолат бўлиб*). Э, Мавлон ака, айб менда: телеграммани ўз қўлим билан юбораман деб, эсимдан чиқибди.

Мавлон. Нега? Олдим. Мана.

Раҳимжон. Ие, дарров олдингизми?

Одилон (*кулиб*). Салтанат берган телеграмма телеграммадан ҳам тез боради.

Раҳимжон. Муддатидан илгари боради.

Мавлон. Қани, гапиринглар, қандоқ бўлди, нима бўлди? Менинг бригадам биринчи бўлиб бажарибди-ми?..

Раҳимжон. Деҳқонбойга қуллуқ қилинг.

Мавлон. Деҳқонбойга?

Одилов. Сизнинг ўрнингизни босиб турди, йўқлигингизни билдирмади.

Мавлон (Деҳқонбойга). Шунақами?

Деҳқонбой. Қўлимиздан келганча ҳаракат қилдик... Яна бир иш қилмоқчимиз, Мавлон ака.

Мавлон. Сен қилмоқчимисан? (Кулиб.) Йўқ, бригадир келди, ҳамма ишни энди бригадирнинг ўзи қилади.

Ҳафиза. Йўқ, тоға, аввал қулоқ солинг.

Мавлон. Бугун ишдан гапирмаймиз. Эртага гап-лашамиз.

Ҳафиза. Тоға, биз эртага...

Мавлон (кулиб). Тоғанг бир нима дегандан кейин дарров «хўп» дегин. (Ярим жиддий.) Тоғангни писанд қилмасанг, бригадирни писанд қилишинг керак... Икки ҳафта касалхонада ётиб далада ишлагандан кўпроқ чарчадим. Қўй, бир кеча дам олай. Вақтим чоғ... Менинг бригадам биринчи бўлиб бажарибди. Бугун бир айш қилайлик. Сен жияиман десанг ҳозир меҳмонларни зиёфат қилгин.

Одилов (Деҳқонбой билан кўз уриштириб). Кейинроқ бўлар, зиёфат қочмайди, Мавлон ака.

Деҳқонбой. Ҳозир мавриди эмас.

Мавлон (ўпкалаб). Майли, зоримиз бор, зўримиз йўқ.

Раҳимжон (шошиб). Бирпас ўтирайлик. Нима қиласизлар, бригадирни хафа қилиб.

Мавлон. Ҳа, баракалла... Бормисиз, ранс! Ҳафиза, юр, винодан олиб чиқайлик.

Ҳафиза билан Мавлон чиқиб кетмоқчи бўлади. Қўзиевнинг товуши эшитилади: «Деҳқонбой ака!» Қўзиев киради. Мавлон рўнарасидан чиқиб қолган Қўзиевни кўриб, таъби хира бўлиб тўхтади, Ҳафиза чиқиб кетади.

Қўзиев. Салом, Мавлон ака!

Мавлон. Ҳали ҳам шу ердамисан?

Қўзиев (норози тарзда). Тузалиб келибсизда-а?

Мавлон (Раҳимжонга). Кетмабди-да. (Деҳқонбойга.) Бу такасалтангни бригададан ҳайдамадингми?

Раҳимжон. Э-э, Қўзиевни унақа деманг.

Деҳқонбой. Қўзиев такасалтанг эмас, Мавлон ака...

Мавлон. Шошма, Деҳқонбой! Ҳозир сен бригадир эмас, мен бригадирман. (Одиловга.) Менинг обрўйимни, бригаданинг обрўйини тўкади. (Раҳимжонга.) Бунинг масаласини ҳал қилиш керак эди.

Раҳимжон. Ҳар кўкатнинг ўз суйган тупроғи бўлади.

Деҳқонбой. Қўзиевни билмайсиз, Мавлон ака. Мавлон. Ким, менми? Мирзачўлга кеккайиб келиб қийқиллаб қочган бунақа жўжахўрозларни кўп кўрганман. Қетмонга тоби йўқ, «пахта» десанг, «тахта» дейди. (Қўзиевга.) Шунақами?

Қўзиев. Пахта ҳам керак, тахта ҳам керак, Мавлон ака!..

Мавлон (Одиловга). Ана, кўрдингизми, яна дўқ қилади!..

Одилов. Қолхоз планини муддатидан олдин бажаришида шунинг тахтаси ҳам катта ёрдам берган бўлса нима дейсиз? Қўзиев солган сушилкани бир кўринг...

Мавлон. Қанақа сушилка? Янги сушилка солдими?

Раҳимжон. Уҳў, шунақа сушилка солдики... жонинг роҳат қилади.

Мавлон. Шу Қўзиев-а?

Деҳқонбой. Ҳа, шу такасалтанг...

Мавлон (Қўзиевга). Шунақа ҳунаринг борми?

Қўзиев (мийғида кулиб). Бинокорлик ҳам ҳунарми... тахта нобуд бўлмасин дедим-да...

Ҳафиза вино олиб киради. Деҳқонбой унга қарашади.

Раҳимжон (Қўзиевнинг елкасига қўлини ташлаб). Қўзиевни бригадир қилсак деган фикримиз бор.

Мавлон (ҳайрон бўлиб). Қанақа бригадир?

Раҳимжон. Пахтани билмаса, ғиштни билади, тахтани билади. Бинокорлик бригадаси ташкил қилмоқчимиз, Мавлон ака.

Мавлон. Ҳимм. Шунга бригадир бўлади денг. Бу ғишту тахта деб одамларни ишдан қўймаса дейман.

Одилов. Бунинг бригадасига ҳаммамиз, бутун колхоз ёрдам бериши керак. (Қўзиевга.) Энди ярашинглар.

Раҳимжон (Қўзиевга). Қўлингни бер, Ҳошим.

Мавлон (Қўзиевга). Сен бизга ёрдам берибсан,

биз ҳам сенга ёрдам берамиз. (*Қўл беради.*) Қани ўти-
ринглар, меҳмонлар!

Ҳамма ўтиради.

Қўзиев, косагули бўлгин-чи... қуй винони! Ёзда ўз
қўлим билан тарвудан солган эдим. Ўз қўлим билан
солганман! Хўп, қани, нима деб кўтарамиз?

Раҳимжон. Пешқадам бригадиримизнинг сало-
матлигига!

Одилов. Бригаданинг соғлигига...

Қўзиев. Ярашганимиз учун...

Ҳафиза. Тоғамнинг саломатликларига.

Деҳқонбой. Сафга қайтган командиримизнинг
саломатлигига!

Қўзиев. Жуда ошириб юбордиларинг-ку!..

Мавлон. Раҳмат... (*Қўзиевга.*) Нима дединг?

Ҳамма ичади.

Қўзиев. Жуда яхши тарвуд экан-да, уруғини қа-
ердан топгансиз?

Мавлон (*Ҳафизага*). Иссиқ овқатинг ҳам борми?

Ҳафиза (*товоқни очиб*). Марҳамат, меҳмонлар...

Мавлон. Уҳ-ўҳ-ўҳ! Чучвара-ку!.. (*Биттасини оғ-
зига солади.*) Ҳай-ҳай, оғизда эриб кетади-я!.. (*Чучва-
рага тикилиб, емай ўтирган Раҳимжонни кўриб.*) Олинг,
раис!

Раҳимжон (*уф тортиб*). Хамир овқат... семир-
тиради-да, қурғур!.. (*Овқатга қўл узатиб.*) Боринг,
нима бўлса, бўлди!..

Қўзиев (*ашула бошлайди*).

Ўз яратган замонамиз, умримиз боқи.

Тўпланибдир ошноларнинг яқин-йироғи,

Ҳамма қўшилади:

Тўлдириб қуй қадаҳларни, янграсин гул ёр
Халқлар озод, Ватан обод, ҳамма бахтиёр.

Салтанат киради.

Мавлон. Ўтир, Салтанат, чучвара егин...

Салтанат. Раҳмат. Раҳимжон ака, сводкага қўл
қўймабсиз. Райижрокомга юбориш керак!

Раҳимжон (*тегишиб*). Раисга тиним йўқ экан-да... (*Қоғозга қўл қўяётиб*.) Мана бунақа сводкага қўл қўйсанг, жонинг роҳат қилади. Ма, Салтанат!

Мавлон. Мумкинми, мен ҳам кўрсам...

Раҳимжон (*қоғозни узатиб*). Кўринг, жонингиз роҳат қилсин! Сизнинг бригадангиз зовур тозалашда ҳам олдинда борди, планни муддатидан олдин бажарди...

Мавлон сводкани кўриб таъби хира бўлади.

Мавлон (*қоғозни қайтариб беради*). Олдинда борган бригада менинг бригадам эмас. Менинг бригадам ҳатто рўйхатдан тушиб қолибди.

Ҳафиза. Нега? Қани?..

Деҳқонбой. Нима бўлиб тушиб қолади?

Раҳимжон (*сводкани диққат билан кўздан кечи-ради*). Тўққизинчи бригада... бригадир Деҳқонбой... Э, (*Салтанатга*.) бригадир Деҳқонбой эмас, Мавлон ака!

Салтанат. Икки ҳафтадан бери Деҳқонбой деб ёзиб юрган эдим.

Раҳимжон. Э, нодон, унда Мавлон аканг йўқ эди, энди келди... Мана, кўриб турибсан-ку!

Ҳафиза (*Салтанатга*). Дарров тузатинг, Салтанатхон!

Салтанат. Бошқатдан ёзаман. Катта хато қилибман (*кетади*).

Одилов (*Мавлонга ер остидан қараб*). Унчалик ҳам катта хато эмас, шекилли.

Мавлон (*сохта кулиб*). Албатта... Хато эмас, тўғри... Мен хафа бўлаётганим йўқ. Нега хафа бўламан? Ашуладан ол, Қўзиев.

Қўзиев (*ашула бошлайди*):

Қон-қариндош халқлар ўсган Ватан ҳурмати.
Меҳнатимиз обод қилган гулшан ҳурмати...

Ҳамма қўшилади:

Авлодимиз ўйнаб-кулган чаман ҳурмати...

Мавлон (*бирдан қадаҳни кўтариб*). Таклиф бор. Мана шу пиёлани пахтани муддатидан олдин бажарган, зовурларни муддатидан олдин тозалаган Деҳқонбой бригадасининг саломатлигига ичайлик.

Ҳафиза (*Мавлонни секин туртиб*). Нега ундоқ дейсиз!..

Деҳқонбой. Сизнинг бригадангиз, Мавлон ака...

Мавлон. Йўқ, бу ишлар бўлганда Мавлон касалхонада дори ичиб ётган эди. Мавлоннинг бригадаси янги ер очади, пландан ташқари янги ер очади!..

Раҳимжон (*Деҳқонбойга*). Мавлон аканинг ҳали ҳеч гапдан хабари йўқ.

Ҳафиза. Биз сизга мана шу тўғрида гапирмоқчи эдик.

Деҳқонбой. Биз пландан ташқари янги ер очиш масаласини ишлаб чиққанмиз. Правление тасдиқ қилади.

Қўзиев. Эрта саҳарда янги зовурлар қазигани далага чиқамиз...

Одилов. Шунақа, Мавлон ака, Деҳқонбой комсомолларни янги ҳужумга бошлаётибди.

Мавлон. Деҳқонбой? Бригадир бу ёқда қолиб, Деҳқонбой бошлайдими?

Деҳқонбой. Ҳозир тушунтираман, Мавлон ака... Биз ишни бедапоянинг нариёғидаги ботқоқликдан бошламоқчимиз.

Мавлон. Бедапоянинг нариёғи учинчи бригадага қарайди-ку?

Деҳқонбой. Агар кўплашиб шу ботқоқликни қуритсак, биринчидан, учинчи бригада очадиган янги ер яхлит бўлади; иккинчидан, колхоз чўлнинг бағридан икки гектар ер юлиб олган бўлади.

Одилов. Яхши таклиф...

Мавлон. Ҳмм... Яхши таклиф! (*Бирдан.*) Хўп, мен пландан ташқари уч гектар ер очаман!

Ҳафиза. Йўқ, тоға...

Мавлон (*бақириб*). Ўзингдан катта бир нима деганда тек ўтир!

Деҳқонбой. Мавлон ака, гап ҳозир пландан ташқари янги ер очиш тўғрисида кетаётгани йўқ; ишни қаердан бошлаш тўғрисида кетаётибди. Янги ер очиш тўғрисида бригада... сизнинг бригадангиз ҳам мажбурийат олди. Пландан ташқари беш гектар янги ер очади.

Мавлон. Менинг бригадамми? Бу ҳам сенинг таклифингдир?

Деҳқонбой. Бунинг аҳамияти йўқ... Бригада рози.

Мавлон (*бақириб*). Бригадир рози эмас!

Раҳимжон. Қўрқманг, Мавлон ака, бригадангизда шундоқ йигитлар бўлгандан кейин беш эмас, олти гектар ҳам очасизлар. Қани, мана шу охирги пиёлани бригаданинг муваффақияти учун ичайлик!

Мавлондан бошқа ҳамма ичади.

Қўзиев. Ие, Мавлон ака... Ичинг!..

Мавлон. Қасалхонада узоқ ётиб дорини кўпроқ ичибман, вино кетмаётибди.

Ҳафиза (секин). Тоға...

Пауза

Одилов Мавлонга ер остидан тикилади.

Мавлон. Меҳмонлар ичишсин... Қуй, Қўзиев. (Киноя билан.) Тўй тўйдай бўлсин!..

Қўзиев. Вино тамом бўлди, Мавлон ака!

Мавлон (туруиб). Ҳозир бочкаси билан олиб келаман.

Одилов. Бас, Мавлон ака!

Мавлон бир тўхтаб яна чиқиб кетади.

Пауза

Раҳимжон. Безгак одамни шунақа инжиқроқ қилиб қўяди. Ўзига келиб қолар.

Одилов. Йўқ, Мавлон аканинг касали бошқа...

Салтанат киради.

Салтанат. Раҳимжон ака, ер тузувчилар келишди — бир; МТСдан иккита экскаватор келди — икки...

Ҳамма туради.

Одилов (Раҳимжонни тўхтатади ва бошқалар чиқиб кетгандан кейин). Мавлон ака билан бир гаплашиш керак, Раҳимжон ака. Айб ўзимизда, ернинг шўрини ювибмизу одамларнинг дилидаги эскидан қолган шўрни ювишга унча эътибор қилмабмиз...

Раҳимжон. Майли, гаплашинг, лекин хафа қилманг... Жон, ўртоқ! Яхши бригадир...

Одилов. Хўп.

Пауза

Кичкина бочка кўтариб Мавлон киради.

Мавлон. Ие, қани меҳмонлар?

Одилов. Ер тузувчилар келишибди, экскаватор келибди... Идорага кетишди.

Мавлон. Деҳқонбойга уч-тўрт пиёла вино қуйиб берсам бўлар эди...

Одилов. Ёшлар билан аҳил бўлинг, Мавлон ака. Булар Мирзачўлга зўр ниятлар билан келишган. Ғайратини кўрдингизми?

Мавлон. Деҳқонбойнинг ғайрати жойида... Лекин ўртоқ Одилов, той ирғишлайди-ю, аравани... (*кўкрагига уриб*) от тортади!

Одилов. Ёлғиз отнинг чанги чиқса ҳам, донғи чиқмайди.

Мавлон (*дўнғиллаб*). Мирзачўлга кеча келган жўжахўрозларнинг донғи чиқади!..

Одилов (*кулиб*). Деҳқонбой жўжахўроз, сиз хўрозмисиз?

Мавлон (*Одиловга тик қараб*). Мирзачўлнинг хўрозиман десам, ҳаддим сиғади! Уттиз беш центнер пахтани ким берди? Мен бердим! Мавлон акангиз берди!

Одилов. Ёлғиз ўзингиз бердингизми?

Мавлон (*бир оз ўйлаб*). Менинг бригадам берди.

Одилов. Ёлғиз ўзими?

Мавлон. Ҳа, ёлғиз ўзи! Мен ҳеч кимдан ёрдам сўраганим йўқ! Сўрамайман ҳам!

Одилов. Шундақами?

Мавлон. Шундоқ!

Одилов. Чирчиқ, Челябинскнинг ишчилари, Боқунинг нефтчилари билан Украинанинг ғаллакорлари, Донбасснинг шахтёрлари билан Уралнинг металлурглари, Москва, Тошкент олимлари сизга ҳеч қанақа ердам бергани йўқми?

Узоқ пауза.

Яхши эмас, Мавлон ака. Кўзга яққолроқ кўринай деб ўзингизни кўпчиликдан четга олманг. Ҳожати йўқ, бусиз ҳам колхозда ҳамманинг кўзи сизда; ҳамма иззат

қилади, қаттиқ сўз ўрни келганда ҳам аяйди, ҳам авайлайди... Буни билиш керак, тушуниш керак... Ундан кейин Деҳқонбой хато қилаётган бўлса, ётиғи билан тушунтиринг. Бақирининг ҳожати йўқ. Раҳбар томоғига зўр бердими, обрўидан путур кетгани бўлади. Трактор ҳам керосини тамом бўлиб қолса, пақ-пуқ қилади-ю, тўхтайди. Мирзачўлнинг хўрози бўлсангиз бордирсиз, лекин хўроз қичқирмаса тонг отмайди деб ўйлашингиз чакки... Хайр.

Одилов чиқиб кетади, Мавлон ўйлаб туриб вино қуяди ва чимочин бўлганида Ҳафиза, Деҳқонбой, Салтанат, Қўзиев киради.

Ҳ а ф и з а. Ҳали ётганингиз йўқми, тоға?

М а в л о н. Сизларга қараб ўтирибман. Утиринглар. (Пиёлани Деҳқонбойга узатиб.) Сенинг таклифингни ўйлаб кўрдим. Бўлади!

Д е ҳ қ о н б о й (суюниб, пиёлани олади). Бормисиз, Мавлон ака! Албатта бўлади!

М а в л о н. Лекин беш гектар эмас, уч гектар.

Д е ҳ қ о н б о й. Нега, Мавлон ака? Колхоз бўйича пландан ташқари қирқ беш гектар янги ер очамиз. Бизнинг бригадамиз бошқа бригадаларга намуна бўлиши керак.

М а в л о н. Сенга ётиғи билан гап уқдириб бўладими, йўқми? Янги ер нима эканини биласанми, ўзинг?

Д е ҳ қ о н б о й. Биламан.

М а в л о н. Билмайсан!.. Беш гектар янги ер бригада бўйича ҳосилни камида ўн-ўн беш процент тушириб юборади.

Д е ҳ қ о н б о й. Чўлнинг бағридан бригадамиз беш гектар ерни юлиб олгани қолади-ку. Бу йилча туширса нима?

М а в л о н. Туширса нима? Сенга ура-ура, чапак... Мен, бригадам бўйича центнер тушиб, ҳар йилги обрўйимдан маҳрум бўлай... Қизиқ бўлибди-да!

С а л т а н а т. Сиз фақат ўз кўмочингизга кул тортар экансиз-да!

М а в л о н. Сен, секретарь бўлсанг, машинкангни чиқиллат, бунақа гапларга аралашма!

Қ ў з и е в. Ие, нега аралашмайди!

Д е ҳ қ о н б о й (мулойимлик билан). Йўқ, Мавлон ака, Салтанатнинг гапига тушунмадингиз. Биз фақат битта бригада, ҳатто колхоз тўғрисида эмас, бутун

мамлакат тўғрисида ўйлашимиз керак. Мамлакатда коммунизм қураётимиз.

Мавлон. Мен ўз бригадамни ҳаммадан олдин коммунизмга олиб чиқсам нима дейсан?

Қўзиев (*файласуфона*). Йўқ, Мавлон ака, битта миҳ билан иморат солиб бўлмайди.

Мавлон. Миҳ? Қим миҳ?

Деҳқонбой. Мен миҳ, сиз миҳ...

Мавлон (*ирғиб ўрнидан туради*). Қим миҳ?

Ҳафиза. Мен ҳам миҳ.

Салтанат. Мен ҳам миҳ.

Қўзиев. Ҳаммамиз ҳам миҳ. Сиз каттароқ миҳ...

Мавлон. Ҳа-ҳа! Мен миҳ бўлиб қолдимми?!

Деҳқонбой. Тушунмадингиз, Мавлон ака!

Мавлон. Ҳа-ҳа! Мен тушунмайдиган... миҳ! Занглаган миҳ ҳам дерсан ҳали... Хўш, у ёғимдан чўқиб, бу ёғимдан чўқиб нима қилмоқчисан? Мен бу обрўйни тер тўкиб топганман!.. Энди мен сенга занглаган миҳ бўлиб қолдимми? Қани, шу занглаган миҳни суғуриб кўрчи!..

Ҳафиза. Тоға!.. Деҳқонбой бошқа нарса демоқчи эди!

Мавлон. Сендақа жўжахўрозга берадиган жияним йўқ!

Деҳқонбой. Ҳафиза эрга теккани келган эмас, колхозга келган!

Мавлон. Ҳа-ҳа, ҳали менга бутун колхозни қарши қилмоқчимисан?

Ҳафиза. Тоға, нима деяпсиз ўзингиз?

Мавлон (*Ҳафизага*). Сен эртага менинг участкамга чиқасан. (*Деҳқонбойга*.) Сен қаёққа борсанг, боравер, еримга йўлатмайман.

Ҳафиза. Мен комсомоллар участкасига чиқаман!

Мавлон. Шундоқми?.. Ундоқ бўлса, йўқол, чиқиб кет уйимдан. Сендақа жияним йўқ!

Ҳафиза. Тоға!..

Мавлон уйига кириб эшигини ёпиб олади. Ҳафиза эшик олди-дан йиғлаб қайтади.

Деҳқонбой. Хафа бўлманг, Ҳафизахон... Салтанатхон билан бирга турасиз.

Салтанат. Рост, ўртоқ, бизникида турасиз.

Ҳафиза (*йиғлаб*). Мирзачўлнинг шўри нима экан — трактор бор, сув бор; Одилов ака айтмоқчи,

одамларнинг дилидаги мана шу шўрни ювиш қийин-роқ.

Д е х қ о н б о й. Бунақа шўрни ҳам ювиб ташлай-миз, Ҳафизахон, сиз бор, биз бор... Қўпчиликмиз!

Тонг ёриша бошлайди. Қўзиев чироқни ўчиради. Хор. Мирзачўл комсомоллари марши.

Қ ў з и е в. Эшитаётгисизларми? Қомсомоллар ишга чиқиб кетишаётибди.

Д е х қ о н б о й (Ҳафизага). Эшитдингизми? Хужум бошланди. Юринг, Ҳафизахон!

Узоқдан ўтиб бораётганларга қараб ҳамма қўл силкитади ва хорга қўшылади. Чиқиб келаётган қуёшнинг қизғиш нури саҳнани ёритади.

П а р д а

ТҲРТИНЧИ ПАРДА

Қолхоз правлениеси. Бинонинг сўл қаноти — эшик олди баланд айвон. Вивеска «Янги ер» колхози. Унг томонда каттакон дераза. Ичкарида стол ва телефон. Деразанинг бир томонига почта қутиси қоқилган. Айвоннинг пастида стол, стуллар.

Д е х қ о н б о й шотида. Ҳ а ф и з а айвоннинг панжарасида «Хуш келибсизлар, меҳмонлар» деб ёзилган алвонни қоқишмоқда. Яна бир алвон ерга ёйиб қўйилган. Салтанат алвонга чўтка билан хат ёзмоқда. Шу яқин ўртада оркестр туш машқ қилмоқда.

Ҳ а ф и з а. Салтанатхон! Салтанатхон!

Д е х қ о н б о й. Ҳо, Салтанат!..

С а л т а н а т (аранг эшитади). Ҳа!..

Ҳ а ф и з а (қоқилаётган алвонни кўрсатиб). Қаранг-чи!..

С а л т а н а т. А? (Югуриб Ҳафизанинг олдига боради. Нима дейсиз?)

Ҳ а ф и з а (алвонни кўрсатиб). Қаранг-чи, тўғрими?..

С а л т а н а т (қараб). Сал кўтаринг. (Туш машқ қилаётган томонга қараб). Ҳошим ака!

Ҳ а ф и з а. Ҳой, Қўзиев!

Д е х қ о н б о й. Ҳошимжон!

Учаласи баравар қичқиради. Қўлида дирижёрлик таёқчаси. Қ ў з и е в киради.

Қ ў з и е в. Ҳой, машқ қилгани кўясизларми, йўқми?

Колхоз қизил байроқ олса... атрофдан делегациялар
келса... Музикасиз иш битадими?

Салтанат. Идорани безатиш керак, лекин...

Қўзиев. Ҳаммаси ҳам керак, лекин...

Деразадан бошини тикиб, девордан «Идорада шовқин солинма-
син!» деган лавҳани олади ва кўзга кўринадиган жойга осиб чиқиб
кетди. Оркестр гумбурлайди. Деҳқонбой алвонни қоқиб бўлиб
шотини бир чеккага олиб қўяди. Одилов киради.

Одилов (*оркестр томонга қараб*). Салом, Ҳошим-
жон! Баракалла! Яхшироқ ўргат!

Деҳқонбой. Салом, Одилов ака. Қалай, яхши
ясатибмизми?

Одилов. Уҳў, меҳмонларнинг келишига ҳамма
нарса тахт-ку. Яшанглар. Ҳаммаларингни ҳам рассом-
лик мактабига юборсак бўлар экан.

Салтанат. Ҳаммамизни рассом қилмоқчимисиз?
Мен агроном бўламан.

Деҳқонбой. Салтанатни кузда институтга юбор-
моқчимиз. Тайёрлик кўраётибди.

Одилов. Биладан, биладан. Раҳимжон ака бу-
нақа секретарни қаёқдан топаман деб ҳалитдан ташвиш
тортиб юрибди.

Салтанат билан Ҳафиза айвондаги гуллардан гулдаста қилиш
билан машғул бўлади. Одилов билан Деҳқонбой стол атрофига
ўтиришади.

Деҳқонбой. Механизация курсига борадиган
комсомолларнинг рўйхатини туздик. (*Рўйхатни бе-
ради.*)

Одилов (*рўйхатни кўздан кечирар экан*). Салта-
нат! Мавлон акангга айтдингми?

Салтанат. Айтдим, тантанали мажлисга борол-
майман, касалман дедилар.

Ҳафиза (*Салтанатга*). Тоғамнинг қилмишидан но-
мусларга ўлади киши. Колхозда худди бегона одамдай
бўлиб қолди. Тоғам билан аразлашиб қолганимни, сиз-
никида турганимни аям билсалар борми...

Салтанат. Ёмон бўлади, кўп ёмон бўлади.

Деҳқонбой (*рўйхатни кўздан кечираётган Оди-
ловга*). Мавлон акани қандай қилиб йўлга солсак
экан?

Одилов. Мавлон аканинг касали чўзилиб кетди.
Манманлик, шуҳратпарастлик кўп ёмон касал бўлади.
(*Бошқа гапга кўчиб.*) Мактабни қачон ясагасизлар?

Деҳқонбой. Раҳимжон ака майда-чуйда олиб келиши керак эди. Соат ўн иккида келади.

Машина гудоги эшитилади.

Одилов. Ана келди.

Плакат, қизил алвон ва бошқа нарсалар кўтарган Раҳимжон киради.

Раҳимжон. Мана, ҳаммасини олиб келдим.

Нарсаларни Ҳафиза билан Салтанатга беради. Булар нарсаларни идорага олиб киришади.

Олти соат машинадан тушмасам бўладими? (Одиловга.) Менга қаранг, бу нима гап ўзи: раис машинада юрса-ю, парторг пиёда юрса.

Одилов. Пиёда юриб ўрганганман... Бундан ташқари... машина одамни семиртиради.

Ҳафиза. (деразадан қараб). Одилов ака! Мумкинми, бу ёққа киринг...

Одилов правлениега киради.

Раҳимжон. «Қизим, сенга айтаман, келиним, сен эшит». (Қорнини силаб.) Ойни этак билан ёпиб бўлмайди. (Саҳнадан ташқаридаги шоферга.) Қарим! Бор, гаражга бор, бугун пиёда юраман.

Товуш. Хўп, Раҳимжон ака.

Машина жўнайди.

Раҳимжон. Рост, семизроқман. Қандоқ қилай?! Деҳқонбой (ҳазиллашиб). Лағмонни камроқ енг.

Раҳимжон. Олти ойдан бери лағмон еганим йўқ. Лағмондан эмас, жоним роҳат қилганидан семираётиман. Сизлар келганда бир семирдим, планни муддатидан олдин бажарганимизда бир семирдим, пландан ташқари янги ер очиш масаласини... Э, яқинда раис эшикдан кирса қорни деразадан чиқадиган бўлади. (Оркестр гумбурлайди.) Уҳў!.. Ҳафсаласи жойида-ку! (Саҳнадан ташқарига.) Қўзиев, бир парда туш, меҳмонларни кар қиласан!

Одилов (*идорадан чиқиб Раҳимжонга*). Тезроқ бўлайлик, меҳмонлар келиб қолишади.

Салтанат билан Ҳафиза плакат, алвон, гул кўтариб идорадан чиқишади.

Деҳқонбой. Қани, мактабни ясагани биз билан ким боради?

Раҳимжон. Юринг, ўртоқ Одилов. Кетдик. Пиёда кетдик!

Одилов (*дераза олдига келиб*). Ҳозир, райкомга телефон қилай.

Раҳимжон. Телефон қилинг, айтинг. Тантанали мажлис соат еттида.

Салтанат, Ҳафиза, Раҳимжон чиқиб кетади.

Одилов (*трубкага*). Гулнор, райком... Райкомми? «Янги ер» колхозидан, Одиловман...

Оркестр гумбурлайди.

Йўқ, йўқ, тўйни ҳали бошлаганимиз йўқ. Оркестр репетиция қилаётибди. Ҳа, Қўзиев ташкил қилган оркестр...

Мавлон қовоғини солиб киради ва Одиловни кўриб дарҳол қайтади.

Тантанали мажлис соат еттида очилади. Илгарироқ келсангиз яхши бўлар эди. (*Мавлонни кўриб.*) Хўп, хўп... мен яна телефон қиламан. (*Трубкани қўйиб, Мавлонни тўхтатади.*) Салом, Мавлон ака! Байрам билан қутлагани уйингизга бормоқчи эдим. Қалай, соғлиқ дурустми? Кечқурун мажлисга келасизми?

Мавлон. Йўқ, кечқурун безгак, безгак ангиз қилади.

Одилов. Кундузи далада тинмай ишлайсиз, на овқат маҳалини биласиз, на дам олишни; кечқурун безгак ангиз қилади... Кечалари-чи? Кечалари юрибсиз-ку...

Мавлон (*хавотир олиб*). Кечалари... баъзан дуруст бўламан... (*Уйлаб.*) Кечаси шолিপояга борган эдим.

Одилов. Шундоқми? Мен комсомоллар участкасига борган эдим, сизни ўша ерда кўрдим. Ерни айла-

ниб, синчиклаб кўриб юрган эдингиз. Қалай, комсомоллар қилаётган иш маъқул бўлдимми?

Мавлон (*дўнғиллаб*). Ҳим... зовурни унчалик чуқур қазилмаса ҳам бўлар эди.

Одилов. Эндими? Шунинг Деҳқонбойга илгарироқ маслаҳат бериш керак эди.

Мавлон. Менинг Деҳқонбойга тушиб қолган маслаҳатим йўқ. Мих «мени суғуриб ташла» деб калласини омбурга тикмайди.

Одилов. Мих можаросини эшитдим.

Мавлон. Мен мих!.. Арзимаган битта мих!..

Одилов. Гап арзимаган битта мих тўғрисида эмас, умумий қурилишимизда бригадангизнинг тутган ўрни тўғрисида кетган экан.

Мавлон. Занглаган мих!..

Одилов. Ҳа, шу хилда кета берсангиз занглайсиз. Деҳқонбойнинг гапига қулоқ солиш керак эди, ўйлаш керак эди.

Мавлон. Мен унинг гапини тўрт пулга олмайман!..

Одилов. Ишини, ишларини-чи? Комсомоллар участкасини кўрдингиз-ку... Деҳқонбой ҳали сизга қарашади ҳам.

Мавлон. Қуллуқ, қарашмай қўя қолсин.

Одилов (*кесатиб*). Касалсиз-ку, ахир... Деҳқонбой йиғим-терим вақтида қарашиб сизга обрў олиб берган эди.

Мавлон (*ўзича*). Деҳқонбой энди бу ёғимдан чўқиётибди!

Одилов. Менга қаранг, Мавлон ака! Касал бўлганингизда, чинакам касал бўлганингизда мен сизни ётишга, даволанишга мажбур қилган эдим... Кўзингизни очинг, Мавлон ака!.. Атрофга қаранг, комсомоллар келгандан бери ҳаммаёқ ёшариб кетди.

Мавлон. Ҳамма ёшарди, фақат Мавлон қариди... Чеккага чиқиб қолди...

Раҳимжон, Деҳқонбой, Ҳафиза, Салтанат киради.

Раҳимжон. Ёшлик хўп яхши-да, ўртоқ Одилов.

Ут! Олов! Мактабни шундай ясатишибдики, жонинг роҳат қилади!.. Энди ўзимиз ясанайлик.

Одилов (*имо билан Мавлонни кўрсатиб*.) Ясанамиз.

Ҳафиза, Салтанат. Деҳқонбой Мавлонга салом беришади, Мавлон индамайди, Салтанат билан Ҳафиза идорага кириб кетади.

Аввал баъзи масалаларни ҳал қилиб олайлик. Байроқни ким қабул қилиб олади, колхоз номидан ким гапирди? (*Мавлон чиқиб кетмоқчи бўлади.*) Қаёққа, Мавлон ака? Маслаҳат берсангиз бўлар эди.

Мавлон. Ҳм... ишим бор.

Одиров. Бориб ётасизми?

Мавлон. Складга бормоқчи эдим.

Одиров. Шундоқми?.. Хўп. Қайтишда киринг. Гапимиз чала қолди.

Мавлон чиқиб кетади.

Раҳимжон (*жаҳли чиқиб*). Складда нима қилади? Правление мажлисида менинг гапимга кирмадиларинг... Бари бир бир кун эмас, бир кун бригадирликдан олиб ташлаш керак бўлади.

Одиров. Қизишманг, Раҳимжон ака. Мавлон аканинг шундоқ бўлишига ўзимиз ҳам сабаб.

Раҳимжон (*тажанг бўлиб*). Мен нима қилибман!.. Менинг гуноҳим нима?..

Одиров. Мавлон ака танқид қилинса ҳай-ҳайлаб турар эдингиз.

Раҳимжон. Мавлон ака Мирзачўлда қанчадан-қанча ер очган, колхозда энг юқори ҳосилга эришган одам. Қани энди, бошқалар ҳам шундай ғалабаларга эришса...

Одиров. Тўғри, Мавлон ака — ғолиб. Лекин ғолибларни танқид қилиш керак эмас демоқчимисиз?

Раҳимжон. Мумкин, лекин...

Одиров. «Лекин»и йўқ. Ғолибларни танқид қилиш керак. Бунинг ишга ҳам, ғолибларнинг ўзларига ҳам фойдаси кўп: манманлик камроқ, камтарлик кўпроқ бўлади. Биз мана шуни эсдан чиқармаслигимиз керак эди.

Раҳимжон. Хўп, ўтган гапга саловат. Байроқни ким қабул қилиб олади?

Деҳқонбой. Байроқними?

Одиров (*Деҳқонбойга қараб*). Комсомолнинг таклифини эшитайлик.

Деҳқонбой. Мен айтсам... Эҳтимол ҳайрон бўларсизлар... Менимча, байроқни Мавлон ака қабул қилиб олсин...

Раҳимжон. Мавлон ака? Йўқ, бу одамдан менинг ихлосим қайтди! Қайтди ихлосим...

Одиров. Шошманг, Раҳимжон ака. Колхоз байроқни пахта учун олаётибдими?

Деҳқонбой. Пахта учун.

Одилов. Энг юқори ҳосилни Мавлон аканинг бригадаси олдимми?

Раҳимжон. Мен йўқ деяпманми?

Одилов. Деҳқонбойнинг фикрига қўшиламан.

Раҳимжон. Бу Мавлон акани танқид қилганингизми?

Одилов. Колхоз номидан гапиришни ҳам Мавлон акага топширайлик.

Раҳимжон (*бўғилиб*). Узларинг биласизлар... Мен ҳеч нарса демайман!.. Индамайман... Лекин индамаганим «йўқ» деганим.

Деҳқонбой. Менимча, Мавлон ака «мени тер тўкиб топган обрўйимдан маҳрум қилишмоқчи» деб ўйлаб юрибди. Вақти келганда танқид қилсак, вақти келганда, мана бунақа, иззатини жойига қўйсак кўзи очилади.

Одилов. Хўш, Раҳимжон ака, нима дейсиз?

Раҳимжон. Мавлон ака менинг қадрдон дўстим. Айтганларинг келсин. Майли. Салтанат, Мавлон акага айт, тайёрлансин.

Салтанат. Мавлон ака — бир. (*Кетмоқчи бўлади.*)

Раҳимжон. Шошма, Салтанат! Мен кийиниб келгунча сен идорада ўтира тур. Ҳар эҳтимолга қарши... Бирон делегация келиб қолиши мумкин.

Салтанат. Ҳамма~~нинг~~нинг кийинасизлар, мен-чи? Ҳаммаёгим бўёқ...

Раҳимжон. Ҳатто бурнингга ҳам бўёқ тегибди.

Салтанат. Вой... (*Бурнини артади!*)

Одилов. Салтанат, Мавлон ака келса айт, тура турсин.

Салтанат. Хўп, Одилов ака.

Деҳқонбой, Одилов, Раҳимжон, Ҳафиза чиқиб кетади. Оркестр гумбурлайди. Қўзиев югуриб киради.

Қўзиев. Салтанат, жоним! Битта илтимос. Делегация келганда менга қўл силкитгин. Делегацияни музика билан қарши оламиз. Хўпми?

Салтанат. Мен қаёқдан кўраман?

Қўзиев. Нима қилсак экан. (*Шотини кўриб қолади.*) Салтанат, ана шоти, томга чиқ!

Салтанат. Вой, секретарь правлениеда ўтирадида, томда нима қилади?

Қўзиев. Том ҳам правлениенинг томи-да! Чиқ!

Салтанат шотидан томга чиқади.

Қалай, катта йўл кўринадими?

Салтанат (*шотининг учида*). Баралла кўринади.

Қўзиев. Делегация кўриниши билан менга қўл силкитгин.

Салтанат. Хўп!

Қўзиев (*оркестрга*). Оркестр! Тайёр туринглар!..
(*Чиқади.*)

Салтанат (*ашула айтади*).

Силкиннади мажнунтол,
Шохларини эгиб ол.
Шундай замон келганда,
Сен ҳам иш кўрсатиб қол.

Мавлон киради. У ашула товуши қаёқдан келаётганини билмай аланглайди, ниҳоят Салтанатни кўриб қолади.

Мавлон. Салтанат! Салтанат! Сўфи азон айтадиган мезанани кўрганмисан?

Салтанат. Йўқ. Мавлон ака, айтган эдим-ку, умримда сўфини кўрган эмасман.

Мавлон. Мезанадан ҳам баландроққа чиқиб олисан.

Салтанат. Делегация келганини узоқдан кўрай деб чиқдим.

Мавлон (*шумшайиб*). Делегация... Уртоқ Одилов қаёқда?

Салтанат. Ҳозир келадилар. Мажлис соат еттида бўлади. Тайёрлик кўрармишсиз, Раҳимжон акам айтдилар.

Мавлон. Айтдим-ку, касалман, мажлисга келолмайман.

Салтанат. Вой, байроқни сиз қабул қилиб оласиз-ку. (*Ашула айтади.*)

Шундай замон келганда,
Сен ҳам иш кўрсатиб қол...

Мавлон (*ашула фониди*). Байроқ? «Сиз қабул қилиб оласиз?» Салтанат нима деяпсан ўзинг?

Салтанат. Қизил байроқни колхоз номидан қабул қилиб оласиз, колхоз номидан сўзга чиқасиз! Тушундингизми? (*Ашула айтади.*)

Шундай замон келганда,
Сен ҳам иш кўрсатиб, қол...

Мавлон (*ашула фониди*). «Қолхоз номидан сўзга чиқасиз?» Ким айтди, раис айтдимми?

Салтанат. Йўқ, раис қарши эди, Деҳқонбой акам таклиф қилди. (*Таънаомуз.*) Деҳқонбой акам сизга яхшилиқ қилганлари қилган, пахтагизни йиғиб-териб бердилар — бир, правлениеда сизни ёқлаб гапирдилар — икки!.. Правлениеда сизни бригадирликдан бекор қилишмоқчи бўлганда Деҳқонбой акам, биласизми, нима дедилар? «Мен Мавлон акадан таълим олгани келганман, Мавлон ака илғор бўлади» дедилар. Одилов акам Деҳқонбойни ёқладилар (*ашула айтади*).

Шундай замон келганда,
Сен ҳам иш кўрсатиб қол...

Қўзиев (*товуши*). Салтанат, қараб турибсанми? Ҳеч ким кўринмаётибдимми?

Салтанат. Йўқ, ҳали ҳеч ким кўринмаётибди.

Қўзиев (*товуши*). Қатта йўлдан кўзингни олма.

Салтанат (*ашула айтади*).

Шундай замон келганда,
Сен ҳам иш кўрсатиб қол...

Мавлон (*ашула фониди*). Деҳқонбой таклиф қилди? (*Ўзича.*) Бу қандоқ бўлди? Тушимми, ўнгимми?.. (*Эслаб.*) «Ҳамма иззат қилади, қаттиқ сўз ўрни келганда ҳам...» «Деҳқонбой таклиф қилди?» (*Ҳайрон.*) Нима бўлаётибди, ўзи? Нега бунақа бўлаётибди? (*Кетмоқчи бўлади.*)

Салтанат. Мавлон ака, қаёққа? Одилов акам туратурсинлар деган эдилар.

Мавлон. Келаман, ҳозир келаман... «Деҳқонбой таклиф қилди?» Келаман, Салтанат, ҳозир келаман. (*Бирдан чиқиб кетади.*)

Салтанат. Нима бало... касалми... (*Ашула айтади.*)

Қизил гул толим-толим,
Меҳнати ширин болим...

Узоқдан машина гудоги эшитилади.

Машина! Машина! Ҳошим ака! Ана, бурилди!.. Делегация келаётибди.

Оркестр гумбурайди. Каттакон тугун кўтарган Ҳамробуви, Холнисо, чамадон кўтарган Омон киради. Буларнинг оғзидан чиққан дастлабки сўзларни музика босиб кетади.

Ҳамробуви (*сўзида давом этиб*). Сизнинг гапингизга кириб қизимни, қизгинамни Мирзачўлга юбормасам шу кунлар бошимга тушмас эди. Ўғлингиз мени шармандаю шармисор қилди! Тагин бу муздикони ортиқча!..

Омон. Жон хола, қўйинг энди...

Холнисо. Қим кимни шарманда қилганлиги ҳали маълум эмас, қуда! Қўрамиз ҳали...

Омон. Аяжон, бир гапдан қолинг.

Холнисо. Менинг ўғлим ёзган хатда бундоқ ба-ло гаплар йўқ эди. Ҳафизанинг хатида ҳам йўқ эди-ку, ахир!

Салтанат кампирларга ҳайрон бўлиб қарайди.

Ҳамробуви. Жодугар ўғлингиз қизимнинг бошини айлантирган-да, нима ёзганини ўзи ҳам билмайди. Мавлоннинг, укагинамнинг хати кўзимни очди.

Холнисо. Яхшининг гапи мой, ёмоннинг гапи лой.

Ҳамробуви. И-и, қуда... йўқ, қўшни, шу гапингизга тагин ўзингиз лойдай бўлиб қолманг!..

Омон. Ая! Хола! Қолхознинг идораси шу!

Салтанат (*томдан тушади*). Салом, меҳмонлар!

Холнисо. } Салом!

Омон. }

Ҳамробуви (*Салтанатга*). Қолхознинг идораси шу бўлса, мен нима ҳам дейман, раисни йўқлайман. Раиси бўлмаса секретари бордир.

Салтанат. Мен, мен секретарь. (*Ҳаммага гулдаста тутади*.) Сизлар ҳаммадан аввал келдиларинг. Марҳамат, идорага киринглар, дам олинглар. Мен ҳозир раисни айтиб келаман. Сизлар қаердан, қайси колхоздан делегат бўлиб келдиларинг?

Холнисо. Қанақа делегат?

Омон. Делегат кутаётганмидиларинг?

Холнисо (*Ҳамробувига*). Айтинг, қўшни, нима учун келганимизни айтинг.

Ҳамробуви. Нима, айтмасдан тилим қисқами?

(Салтанатга.) Қўшнимга қолса, мен гапи инobatга ўтмайдиган, тушунмаган хотинман, лекин шундоқ бўлса ҳам, айтганим яхши: жодугар бор колхозга делегат келмайди. (Гулни Салтанатга қайтиб беради, Омонга телефонни кўрсатиб.) Ол, ана, чақир акангни! Чақир, жодугарни!

Омон (ранжиб). Телефон бунақа эски гапларга юрмайди!

Салтанат ҳайрон.

Холнисо. Вой, қуда...

Ҳамробуви. Қуда деманг!..

Холнисо. Вой, қўшни, аввал қизингизни чақиртиринг, гап сўранг, ундан кейин Деҳқонбойни чақиртиринг.

Ҳамробуви. Йўқ, мен аввал ўғлингизни чақиртираман, ҳамма гапни бетига шартта-шартта айтаман, ана ундан кейин... қизимдан гап сўраб ҳам ўтирмайман, қўлидан етаклайман-у, кетавераман! (Салтанатга.) Ҳой, секретарь, станцияга телефон қил, иккита билет деб қўй!

Салтанат (анграйиб). Бу телефон билетга юрмас эди-ку.

Ҳамробуви. Нега? Колхознинг телефони бўлади-ю, билетга юрмайдими? Телефон қил, айт, иккита билет олиб қўйсин: менга, Ҳафизага!

Салтанат. Вой, Ҳафизахоннинг кими бўласиз?

Ҳамробуви (Холнисога). Эси борми ўзи бу қизнинг? (Салтанатга.) Ҳафиза менинг қизим бўлгандан кейин, мен унинг кими бўлар эдим? Онасиман-да!

Салтанат. Шундоқми? Сиз Холнисо холамдирсиз-да... Омонжон!..

Омон (хижолат бўлиб). Кечирасиз, ўзимизни танитмадик... Деҳқонбой акам яхшимилар?

Салтанат. Яхши... Қани, Ҳамробуви хола, қўйинг тугунингизни... Ҳозир айтиб келаман.

Салтанат югуриб кетади ва йўлда Қўзиевга тўқнаш келади.

Қўзиев (меҳмонларга томон югуриб боради). Салом! Хуш келибсизлар. Делегацияга оташин салом!.. (Оркестрга.) Оркестр, туш!

Оркестр гумбурлайди. Салтанат ҳарчанд қилса ҳам Қўзиевнинг қулоғига гап кирмайди.

Бинокорлик бригадасининг бригадири, духовой оркестрнинг дирижёри Ҳошим Қўзиев!

Салтанат. Ҳошим ака дейман!

Ҳамробуви (*Ҳошимга*). Қизгинамни ўғли йўлдан урмаса, мени ўзи аврамаса қариган чоғимда шу кунларга тушмас эдим. Она-бола мени шарманда қилди; укамни, Мавлонгинани ерга қаратди. Ҳафизани шарманда қилди!

Қўзиев ҳайрон

Холнисо (*Ҳошимга*). Ким кимни шарманда қилганлиги ҳали маълум эмас. Уғлим ёзган хатда бундоқ бало гаплар йўқ эди. (*Ҳамробувига*.) Қизингиз ёзган хат ёмонмиди?

Салтанат (*ҳайрон бўлиб қолган Қўзиевга*). Ахир, булар делегация эмас!.. Юринг!

Қўзиев. А?! Шунақами?.. (*Кампирларга*.) Яхши эмас, ўртоқлар...

Иккови чиқиб кетади.

Ҳамробуви (*шовқин солиб*). Жодугар илму амал қилгандан кейин нима деб ёзар эди; яхши деб ёзди-да!

Холнисо. Вой, қуда... йўқ, қўшни, оғзингизга қараб гапиринг. Жодугар деб бир айтдингиз, индамадим. (*Шовқин солиб*.) Ким жодугар?

Омон. Ая! Хола! (*Эълонни кўрсатиб*.) Ахир бунинмага ёзиб қўйибди!..

Кампирлар шивирлаб даҳанаки жанг қилишади. Деҳқонбой югуриб киради.

Деҳқонбой Омон! Ука!.. Салом... (*Даҳанаки жанг қилаётган кампирларни кўриб*.) Буларга тағин нима бало бўлди?

Кампирлар Деҳқонбойни пайқашмайди. Деҳқонбой Холнисонинг олдига боради. Холнисо унга орқаси билан тургани учун кўрмай, уни Омон гумон қилади.

Холнисо. Қоч, Омон! Аралашма!.. Аралашма дейман!.. (*Орқасига қараб, Деҳқонбойни кўради*.) Вой, бодам... (*Деҳқонбойни қучоқлаб йиғлайди*.)

Деҳқонбой. Онажонларим! Нечук шамол учирди?

Омон. Шамол эмас, самолётда учиб келдик.

Холнисо. Болагинам, мен поездда келадиган эдим, холанг самолётда бораман деганларидн кейин мен ҳам самолётда кела қолдим.

Ҳамробуви. Минг тушунган бўлсангиз ҳам самолётга мендан кейин чиқдингиз.

Деҳқонбой. Жуда яхши вақтда келдиларинг. (Ҳамробувининг олдига келади.) Бугун колхозимизда тўй.

Ҳамробуви. Мен тўйни поездда, қизимни жодугарнинг қўлидан эсон-омон қутқариб олиб поездга чиққанымда қиламан...

Омон (хайрон бўлиб қолган Деҳқонбойга). Ҳамробуви хола Мавлон акадан хат олдилар.

Деҳқонбой. Мавлон акадан?

Омон. Сизнинг тўғрингизда ёзибдилар.

Ҳамробуви (хатни бериб). Мана, ўқинг!.. Шуми ҳали сиздан келган иш! Шу умид билан сизни куёв қиламан деганмидим!..

Деҳқонбой (хатни ўқиб бўлиб Холнисога). Сиз ҳам шунга ишондингизми?.. Икковларинг Ҳафизани олиб кетгани келдиларингми?

Холнисо. Вой, болам, наҳот шундоқ десанг... Мен ахир агитатор-ку!.. Шу қуриб кетгур хатни олганимиздан бери холангга тушунтираман: «Ҳой, ишонманг» дейман. Ерда ҳам тушунтирдим, осмонда ҳам тушунтирдим...

Омон. Э, булар самолётда ҳам машмаша қилиб келишди.

Ҳафизанинг товуши: «Аяжон! Аяжон!»

Ҳафиза (югуриб киради). Хола!.. Омонжон! Ая! Аяжон!

Ҳамробуви. Ҳу турқинг қурмасин!..

Ҳафиза (хайрон қолиб). Нима бўлди?

Деҳқонбой (Ҳафизага хатни бериб). Хат...

Ўқинг...

Ҳамробуви (туғунини кўтариб). Юр, олдимга туш! Туш олдимга!

Омон. Бугун поезд йўқ, хола!

Ҳамробуви. Поезд бўлмаса чўл-биёбонда ёта-миз. Кечани жодугар билан ўтказгунча илон-чаёнлар билан ўтказганимиз яхши. Нима қилиб турибсан? Юр дейман!

Деҳқонбой. Хола, Ҳафиза бу ерга фақат мени деб келгани йўқ, колхозга келган. Колхозда звено бошлиғи!

Омон. Мирзачўлда звено бошлиғи-я!

Ҳамробуви. Мен колхознинг ишига аралашмайман. Мен Ҳафизага — қизимга гапираётибман. Агар Ҳафиза «йўқ» дейдиган бўлса, ана унда аралашаман: дод солиб бутун идорани, Мирзачўлни бошимга кўтараман. Қани, гапир, Ҳафиза!

Ҳафиза. Мен ҳеч қаёққа кетмайман!

Ҳамробуви (*шовқин солиб*). А, тоғаннинг юзига оёқ қўйдинг, энди мени ҳам писанд қилмайсанми?!. Ҳали шундоқми?.. (*Чапак чалиб*.) Войдод, қизимга илму амал қилган жодугарнинг дастидан дод!

Холнисо (*шовқин солиб*). Ким жодугар?!

Омон (*эълонни кўрсатиб*). Ая! Хола!..

Кампирлар шивирлашиб даҳанаки жанг қилишади, Одиллов киради.

Одиллов. Салом, меҳмонлар! Хуш келибсизлар!.. Қадамларига ҳасанот...

Омон (*кампирларнинг қилмишидан хижолат*). Салом... биз самолётда учиб келдик...

Одиллов. Ким кимнинг онаси бўлади (*Ҳамробуви*). Сиз Деҳқонбойнинг онасими?

Ҳамробуви (*Холнисога ишора қилиб*). Жодугарни ана у туққан.

Холнисо. Нима-нима?!.

Омон онасига секин эълонни кўрсатади. Холнисо жим қолади.

Одиллов (*Деҳқонбойга*). Узи нима гап?

Деҳқонбой (*хатни Одилловга беради*). Ўқиб кўринг.

Раҳимжон, Қўзиёев, Салтанат киради.

Раҳимжон. Уҳў... келинлар, келинлар... Салом! Хуш келибсизлар!.. Мана шунақа тўй устига тўй бўлса жонинг роҳат қилади! (*Кампирларнинг авзойини кўриб*.) Ие!.. Нима бўлди?

Одиллов. Мавлон ака хат ёзибди.

Раҳимжон. Қа-анақа хат?

Одиллов (*ўқийди*). «Деҳқонбой ўта-кетган жодугар экан... Мени бригадирликдан бекор қилдириб ўзи бригадир бўлиш пайига тушган; ҳар қаерда менинг обрўйимни тўкиб юрибди. Мени «занглаган мих» деди,

бутун колхозни менга қарши қилиб қўйди. Ҳафиза шунинг ногорасига ўйнаб, менинг уйимдан чиқиб кетди. Қизингизни бетўхтов чақиртириб олинг».

Раҳимжон. Бай-бай-бай! Ҳай аттанг! Қани, ўртоқ Одилов, сиз айтинг, шу гаплар ростми? Айтинг, Деҳқонбой.

Ҳамробуви. Албатта рост-да! Укам ёзади-ю, ёлгон бўладими!..

Одилов. Бу хат бошдан-оёқ ёлгон, хола!

Ҳамробуви. Укам ёзганича бор экан-да. Деҳқонбой ҳаммани, сизни ҳам унга қарши қилиб қўйибди.

Мавлон киради ва қўлидаги хатни почта қутисига ташлаётганида кампирларни кўриб қолади.

Укам бўлади-ю, менга ёлгон гапни ёзадими? Ўз жияни тўғрисида ёлгон гапни ёзармиди...

Мавлон. Ёлгон! *(Олдинга чиқади.)* Ёлгон гапларни ёзган эдим!

Ҳамробуви. А?.. *(Шовқин солиб.)* Ҳали шундоқми?..

Омон Ҳамробувига эълонни кўрсатади. Ҳамробуви жим қолади.

Мавлон. Мен Деҳқонбойни билмаган эканман. Деҳқонбой мени обрўйимдан маҳрум қилмоқчи деб ўйлабман. Ҳафиза кетса, Деҳқонбой ҳам кетади деган хаёлда шу ишни қилган эдим. Лекин кўзим очилди. Кечалари чиқиб комсомоллар участкасини кўрдим... ўйладим... бугун яна ўйладим... Деҳқонбой мени эмас, мен Деҳқонбойни хафа қилган эканман. Шундан кейин опамга бошқа хат ёздим. Мана *(хатни чўнтагидан олади)*. Яшикка ташламоқчи эдим, ҳозир ташлагани келган эдим. Ма, Деҳқонбой, ўқи!..

Деҳқонбой. Ишонаман, яхши хат ёзганингизга ишонаман... Қўйинг, Мавлон ака.

Ҳамробуви. Бундан чиқдики, ёлгон гапларни ёзган экансан-да? Ҳали шундоқми!.. Ҳали сени қараб тур!

Мавлон. Шошманг, опа. *(Деҳқонбойга.)* Уқимайсанми? Биламан, биламан, ўқимайсан... Ма, Ҳафиза, сен ўқи.

Ҳафиза. Кераги йўқ, ўқимайман!..

Мавлон *(хўрсиниб)*. Сен ҳам ўқимайсанми?

Раҳимжон. Уқиб нима қилади? Гапингизни эшитиб турибмиз-ку...

Мавлон. «Йўлни билган қоқинмайди!» дейишар эди. Йўлни биламан деб ўйлаган эдим.

Одилов. Йўлни биласиз, Мавлон ака, лекин кўзга яққолроқ кўринай деб шў йўлдан четга чиқдингиз. Боши берк кўчага кириб кетаётган эдингиз.

Мавлон (*паузадан кейин*). Ҳақ гап. Шундоқ экан, колхоз номидан байроқни қабул қилиб олишга менинг ҳақим йўқ, ҳақим йўқ, Раҳимжон! Колхоз номидан сўзга чиқишга ҳам ҳақим йўқ, ўртоқ Одилов!

Одилов. Мана бу гапингиз тўғри! Мана бу гапингизга мен тўла қўшиламан. Менимча, бошқалар ҳам қўшилса керак. Айтишсин... Мана, Деҳқонбой айтсин... Ҳафиза...

Ҳафиза. Тоғам тўғрисида бир нима дейиш... менга жуда оғир... Яхши пахтакор, шунча йил Мирзачўлнинг шўрини пешона тери билан ювиб келган одам. Лекин ернинг шўрини ювибди-ю, дилидаги эскидан қолган шўрни юволмабди. Мен тоғамни колхозчи деёлмайман... (*Ўпкаси тўлиб тескари ўгирилади.*)

Деҳқонбой. Қизишманг, Ҳафизахон. Бир туп гўза қийшайиб қолса-ку дарров тикка қилиб кўямиз...

Ҳамробуви. Шира тушган гўзани юлиб ташлаш керак!

Раҳимжон. Яхши пахтакор юлиб ташламайди, кўпроқ парвариш қилади.

Қўзиев. Тўғри, Раҳимжон ака, мих ҳам эгилса, тўғрилаб яна қоқилади!

Раҳимжон. Э-э, михинг қурсин, қўйсанг-чи!.. Эсдан чиққан нарсани нима қиласан гапириб!..

Одилов. Эсдан чиққан нарсани эслатиш, гапириш керак бўлган гапни гапириш зиён қилмайди. Шуни эслатмоқчиман: Мавлон ака, сиз кўпчиликдан олдинда, лекин кўпчилик билан бирга бораётганингизда ҳамманинг кўзи сизда эди. Аммо кўпчиликдан ўзингизни четга тортганингиздан кейин... мана, кўрдингизми! Хатойингизни тушуниб, шуни айтгани келганингиз яхши. Бу хатоларни, агар тезроқ тузатсангиз, кечиришар... лекин (*хатни кўрсатиб*) мана бу қилмишингизни осонликча кечиришмайди. Бу қилмишингизга ўзингиз баҳо беринг...

Мавлон. Баҳо бераман, айтаман. Колхозчиларнинг умумий мажлисида айтаман... Бригадирликка муносиб одам эмасман дейман!

Одилов. Танқиддан қўрқманг, Мавлон ака. Қасалхонада ётиб ичган дорингиздан кўра майиз ширин-

роқ, лекин касални майиз эмас, аччиқ дори тузатади... Соат еттида тантанали мажлис бошланади, кийиниб келинг.

Мавлон (*бошини қуйи солиб*). Мажлисга киргани юзим чидамайди.

Раҳимжон. Э-э, ҳали иш кўп, Мавлон ака, ўзингиз бригадангизни ҳужумга бошлайсиз.

Мавлон. Ҳужумни ҳаммамиз бошлаймиз!.. Менинг бир мўлжалим бор: Деҳқонбой рози бўлса... комсомоллар хўп дейишса... Бу ёққа келинглари (*кўрсатади*). Ҳу анови зовурни юқоридан олиб ўтсак яна тўрт гектар янги ер очиш мумкин бўлади. Мен буни анчадан бери ўйлаб юрган эдим.

Одилов. Муҳокама қилиб кўринглари, Деҳқонбой. Хўп, Мавлон ака шу кунгача касал бўлиб касалхонада ётган эди, бугун аччиқ доридан тўйиб ичди, бундан кейин буткул тузалиб кетади деб ишонамиз.

Қўзиев (*оркестрга*). Оркестр! Туш!

Оркестр гумбурайди.

Холнисо (*Мавлонга*). Шу хатнинг ёлғонлигини мен бошда билган эдим. (*Ҳамробувига*.) Мана энди сиз ҳам билдингиз... Яна мендан кейин-да, жон қуда!..

Ҳамробуви. Майли, қуда, мендан ўтган бўлса, сиз кечиринг, сиздан ўтган бўлса, сиздан ўтгани йўқ-ку, мен кечирай.

Раҳимжон. Бугун кўп яхши кун бўлди-да: байроқ оламиз, Мавлон аканинг иситмаси тушди, холамлар келишди... Олти ойдан бери лағмон еганим йўқ, энди лағмонга бир тўйиб жоним роҳат қиладиган бўлди.

Одилов. Лағмонни Салтанат билан Қўзиевнинг тўйида еймиз.

Раҳимжон. Деҳқонбой билан Ҳафизанинг тўйида ҳам еймиз.

Ҳамробуви. Мен нима ҳам дейман? Мендан сўрасаларинг ҳам ўзларинг биласизлар, сўрамасаларинг ҳам ўзларинг биласизлар. Лекин, сўрамасаларинг ҳам, айтганим яхши: майли, мен розиман.

Ҳамробувининг тугунида соат жиринглайди.

Ҳафиза. Вой, сўфини олиб келганмидингиз? (*Тугундан соатни олади*).

Қўзиев. Қанақа сўфи?

Ҳафиза. Аям соатни сўфи дейдилар.

Ҳамробуви. Сўфи эсдан чиқса худо эсдан чиқади-я, болам. Сўфини бураб турмасдан бўладими!.. (Ҳафизанинг қулоғига.) Қизим, тўй дейишаётибди, сўзанангни тикиб бўлганмисан?

Ҳафиза. Сўзанамними? Йўқ, ая, ҳали тикиб бўлганим йўқ. Сўзанани якка ўзим тикаётганим йўқ, ҳаммамиз тикаётимиз, бутун колхоз тикаётибди. Қаранг, янги очилган ҳар бир қарич ер шу сўзанага солинган бир гул. Бу жойлар яна уч-тўрт йилдан кейин қандай бўлишини кўз олдингизга келтиринг, онажон! Яна беш йилдан кейин, ўн йилдан кейин-чи?

Музыка. Музыка тобора авжига чиқади. Қоронғи. Саҳна аста-секин ёришади.

ЭПИЛОГ

Уфқдан чиқиб келган канал. Еш боғларни оралатиб солинган янги уйлар. Олдинги планла ёш боғ-ҳовли. Ҳаворанг дераза ва пушти пардали уй. Гулзор. Ҳамробуви билан Холнисо супада сўзана тикиб ўтиришади.

Ҳамробуви. Қудажон, бемалол бўлса ўша ҳаворанг ипакдан бир қатим беринг.

Холнисо. Жоним билан, ўргилай, қуда... Вой, дарров бир айлантириб чиқдингизми? Қўлингиз дард кўрмасин, хўп чеварсиз-да.

Ҳамробуви. Чеварликда сизга етиб бўладими, қудажон.

Пауза

Холнисо. Қирқ тўрт йиллик қадрдонмиз, қуда. Болаларимизни кўтаришиб катта қилдик. Мана, тўйини ҳам кўрдик... Эсингизда борми, Ҳафиза билан Деҳқонбой Мирзачўлга кўчиб кетамиз дейишганда икковимиз аввалбоши кўнмай... Хўп, гўл эканмиз-да... Мана энди миллионер колхозда... еганимиз олдимизда, емаганимиз кетимизда...

Ҳамробуви. Юртни обод қиламан деган киши ўзи обод бўлади.

Холнисо. Шунга айтаман-да... Мана, Ҳафизахон... Кимсан Ҳафизахон!

Ҳамробуви. Деҳқонбойни айтмайсизми!.. Мана, Омонингиз ҳам мактабни битиради. Яна ўқийди, ўқиб кондуктор бўлади.

Холнисо. Кондуктор эмас, конструктор, қуда!
Ҳамробуви. Майли, нима бўлса ҳам ишқилиб ўқисин!

Холнисо. Бу болалар мунча ҳаяллашди! Мажлис чўзилдимми...

Омон (*кирди*). Мажлис тамом бўлди.

Холнисо. Нима гаплар бўлди, болам?

Омон. Деҳқонбой акам билан келинойим ҳозир келиб маълумот беришади. Қисқаси шу бугун кечқурун кетадиган бўлишди!

Ҳамробуви (*чўчиб*). А? Қаёққа? Шундай Мирза-чўлни ташлаб қаёққа боришади?

Холнисо. Хўп эсарсиз-да, қудажон! (*Сўзанани кўрсатиб*). Бу совгани олиб боришмоқчи эди?

Ҳамробуви (*кўнгли жойига тушиб*). Ҳа, Москвага!..

Раҳимжон, Одилов, Ҳафиза, чақалоқ кўтарган Қўзиев,
Деҳқонбой, Салтанат, Мавлон киришади.

Раҳимжон. Қани, совға битаёздими?

Холнисо. Битди ҳисоб!

Раҳимжон. Мен Ҳафиза билан Салтанат чевар десам, сизлар булардан ҳам чевар чиқдиларинг.

Ҳамробуви. Сўзанани бутун колхоз тикди!

Одилов. Бу сўзана жонажон Москвамизга...

Раҳимжон. Гуллаб-яшнаётган республикамиздан ҳикоя қилсин!

Ҳафиза. Шу сўзанадай товланаётган мамлакатимизда чўл-биёбонлар йўқолиб...

Қўзиев. Унинг ўрнига шаҳарлар, қишлоқлар бунёдга келаётганидан ҳикоя қилсин!

Холнисо. Жонажон Москвамизга бахтиёр болаларимизнинг...

Деҳқонбой. Пири-бадавлат оналаримизнинг...

Омон. Ака-опаларимизнинг.

Ҳамробуви. Миннатдорлик туйғусини...

Салтанат. Меҳр-муҳаббат туйғусини...

Мавлон. Чексиз садоқат туйғусини...

Ҳамма. Изҳор қилсин!

Парда

1950 йил